

ს ლ ა ს ა მ ბ ე ლ ა მ ე

მომონუმენტი

წიგნი პირველი.

საქართველო აჯანყებულად

(1921—1924)

საქ. ს.-დ. მ. ბ. საზღვარ-გარეთელ ბიუროს გამოცემა.

პარიზი, 1936 წ.

ვ ჳ ა ს ა მ ბ ე ჳ ა ძ ე .

მოზონებები

წიგნი პირველი.

სამართველთ აჯანყებამდე

(1921—1924)

საქ. ს.-დ. მ. პ. სახლვარ-გარეთელ ბიუროს გამოცემა.

პარიზი, 1936 წ.

K 66.802
2

ამ ჩემს მწარე მოგონებებს ვუძღვნი
1924 წლის აჯანყებაში დაღუპულთა სხვენას.

ავტორი. .

I. სამშობლოს ცაზე.

საქართველოს ცაზე, ვითარცა ცხოველმყოფელი მზე, გამობრწყინდა თავისუფლება, რომლის მადლით ერი შეიმოსა, კვლავ დიდებით აღსდგა და მთელი ძალდონით სახელმწიფო აღმშენებლობას შეუდგა...

საქართველოდან ეს თავისუფლება კავკასიას მოეფინა, ვითარცა შვიდფეროვანი ცისარტყელა იალბუჯის, მყინვარის და არარატის მწვერვალებს გაეკრა, სპეტაკი თავები გადაუკოცნა, მცხოვრებნი სალათას ძილისაგან გამოადვიდა, განახლებულ ცხოვრებისათვის აღადგინა, ძმობა, ერთობა და სიყვარულის ემბაზში მონათლა, კავკასიის ერების საერთო სასიარულო გზა გამოაჩინა და თავიანთი მეობის გადასარჩენათ შეაკავშირა...

კავკასიის ერების გამოღვიძებით გამხიარულებული თოვლით გადალესილი მაღალი ქედები ცის კამარაში აზიდულიყვენ, ლაყვარდ სივრცეში ბრწყინავდენ შემომქმედის საქებ-სადიდებლათ; თავიანთ გულძკერდით კავკასიელთა თავისუფლებას იცავდენ!..

ქართველი ერი, ვითარცა ჯვარსაწერათ გამზადებული მეფე-დედოფალი, აღსავლის კარებს ამშვენებდა...

უცებ ცა მოიღურბლა, მოიქუშა, კავკასიონის შვენიერი ქედები ჯანყ-ბურუსმა დაფარა, შორს სივრცეში ელვა გამოკრთა, შავი ღრუბლები ცეცხლის

ხაზებით დასერა, დაიკლაკნა, იჭექა, იქუხა სამყარო შეარყია, სამშობლოს თავზე ზეცა რისხვით დატრიალდა.

კავკასიის მაღალი ქედებიდან ტყვიის ფერი ღრუბლები სისწრაფით ხეობებს მოედვენ, ბალნარათ ქცეული მიდამო სეტყვამ გაანადგურა, საშინელმა ქარიშხალმა დიდრონი მუხები, კაკლის ხეები ძირიანა მოგლიჯა-მოთხარა, ეზოების დამამშვენებელი ალვის ხეები გადაამსხვრია, თვალის სატკენი გახადა...

მთის კალთებიდან ნიაღვარი მოვარდა, ყოველივე წალეკა, ააოხრა; ადიდებული მდინარეები მოქუხდნენ, კალაპოტიდან გადმოდიოდნენ, ხალხის სარჩოსაბადებელს ზღვისკენ მიაქროლებდნენ...

თითქოს ბუნება გრძნობდა საშინელი ძალის მოახლოებას, ყოველივე შერყეული და შეძრწუნებული იყო...

მოულოდნელათ საქართველოს ყოველმხრივ რუსეთის ჯარი შემოესია და ამ ტურფა მხარის აოხრება იწყო...

წითელი ფერის ველურები თფილისისაკენ მოილტოდნენ, სასტიკი იერიშები ქალაქზე მოქონდათ... ერის გულისა და ტვინის—თფილისის—დასაცავათ კოჯორ-ტაბახმელას მთის კალთებში გაათრებულნი ბრძოლა სწარმოებდა, სანგრები ხელიდან ხელში გადადიოდა, თოვლით გადათრებულნი მიდამო წითლათ სისხლით იღებებოდა...

II. რუსეთის მობრუნება საქართველოში.

მტრის მიერ დაპყრობილი თფილისი ნაღვლიანათ გამოიყურებოდა... რუსეთის ჯარის შემოსვლას დედა-ქალაქი სამარისებური სიჩუმით შეხვდა, ქართველი ხალხი ქუჩებიდან გაქრა, სახლებში ჩაიკეტა, თეატრები, სინემა, გასართობი ადგილები უცხოელებით გაივსო, ქალაქში ვიგინდარები ურცხვათ იღმიჭებოდნენ. ქართველი ბოლშევიკები ნაცნობ ქართ-

ველებს დაძმარებულნი ეხვეწებოდენ ქუჩებში გამო-
დით, თქვენ ხელს არავინ გახლებთ, თეატრში იარეთ,
რუსის ჯარს დაენახვეთო... ქართველობა ბოლშევი-
კებს ზიზღით უყურებდა, მათ შეხვედრას ერიდე-
ბოდა...

თოვლით გადასუდრულ კოჯორ-ტაბახმელას
მთის კალთებში ქართველი ხალხი დამწუხრებული
დადიოდა, სამშობლოს დაცვისათვის, თავდადებულ
სასახელო შვილების გვამებს ეძებდა, სისხლით შე-
ღებილ თოვლში პოულობდა, მათ გათოშილ-გაყი-
ნულ სხეულს ერთად თავს უყრიდა, საგანგებო ნება-
რთვით თფილისის ქალაქის საავათმყოფოში მოას-
ვენებდა...

ჩვენი სასიქადულო დედები, სასახელო დები
ნელ-საცხებელით დაჭრილ-დასერილ ქრილობებს
ბანდენ, სამშობლოს დაცვისათვის ტყვიით გახვრე-
ტილ გულ-მკერდს სურნელოვან წყლით უსპეტაკე-
ბდენ, ხუჭუჭა თმას უვარცხნიდენ, ალვის ხესავით
სარო ტანს უსწორებდენ, მადლიან მკლავებს, რომ-
ლითაც უამრავ მტერს უსწორებდოდენ, ეხლა სინა-
ზით ფოლადისებურ გულმკერდზე უკრეფდენ, მათ
ვაჟკაცურ სახეს ცრემლით ალბობდენ...

მტრის შემოსევის შემდეგ თფილისში ქართვე-
ლი ხალხი პირველად შეიკრიბა, შავი ფლასითა და
ძაძებით მოსილი ქალაქის საავათმყოფოს მოაწყდა...
სამგლოვიაროდ შემოსილმა სამღვდელოებამ საავა-
თმყოფოს ტაძრიდან რამდენიმე ათეული შავათ მო-
სილი კუბო გალობით გამოასვენა, რამდენიმე ათასი
დამწუხრებული ქართველი ვიშითა და გოდებით
რუსთაველის გამზირით გაემართა, სასახლის წინ
დიდების ტაძრის გალავანში გადაშავებული გაიშა-
ლა. რამდენიმე ათეული ვაჟკაცების ცხედრები ერ-
თად ესვენა, ისე, როგორც მხარდამხარ იცავდენ სა-
მშობლოს მოზღვავებულ მტრისაგან, მხოლოდ ახ-
ლა მათ ახალგაზდა სხეულს საქურველის მაგიერ
ყვავილთა თაიგულები ამკობდა...

— მამულისათვის თავდადებულ გმირების საფლავზე მუხლი მოვიყაროთ, — კათალიკოს ლეონიდეს სიტყვაზე მთელი ხალხი პირქვე დაემხო, გულის მომკვლელი ქვითინი გაისმა. მოულოდნელათ თვით ჩეკისტებიც მუხლებზე დაეცენ, მერე დარცხვენით წამოდგენ! ხალხი ჩეკისტებს ზიზღით უყურებდა, მის მგლოვიარე გამოხედვაში რისხვა იხატებოდა!

აქ ლეონიდემ პანაშვიდის შემდეგ წარმოსთქვა სიტყვა, დიდებით და ქებით მოიხსენია მამულისათვის თავდადებული გმირები, ქართველი მხედრობა და ეროვნული მთავრობა...

ამ ზღვა ხალხს ჩეკისტები შემკრთალი შეყურებდნენ, მტრის ზოგი სამხედრო პირები ერთმანეთში ამბობდნენ: ხალხმა, რომელმაც ასეთი გლოვა იცის, დიდი კულტუროსანია და პატივის ღირსიაო!..

ეს იყო ქართველების პირველი თავის მოყრა დაპყრობის შემდეგ. ბრძოლის გაგრძელების ფიცი აქ უსიტყვოთ, უხმაუროთ იდებოდა...

III. თფილისის გაძარცვა.

რუსეთიდან შემოჭრილი დამშეული ჯარები სახელმწიფო დაწესებულებებში დაბანაკდა, კერძო ბინებზე და ოჯახებში მოთავსდა. მრავალ საუკუნოებით მოწყობილი ოჯახები განადგურდა, სიწმინდე და ზნეობა შეირყვნა... ყოველგვარი ავეჯეულობა და ოჯახის სამკაულები ავტომობილებით თფილისის სადგურზე დღიდან-ღამიანათ გაქონდნენ, ვაგონებში აგროვებდნენ, რუსეთში აგზავნიდნენ. ოთახებიდან გამოქონდათ როიალები, რომელთაც თვალცრემლიანი დედები კუთხეში მიკუნჭულები შეშინებული გასცქეროდნენ, გამხეცებულ, ძაბრიან ქუდში შეჭურვილ, ველურებს გაფართოებული თვალებით მიჩერებოდნენ. აქვე ახალგაზდა თავქოჩორა გოგონებს საყვარელ როიალზე დასაკრავი ნოტები გულმკერდზე მიეკრათ, თავიანთ პაწია თითებით

გამხეცებულ რუსის ჯარისკაცებისაგან იცავდენ.

ჯარი შეესია სამხედრო საწყობებს, იქიდან ფარაჯები, ფეხსაცმელები გამოიტანეს, თავიანთ დაფლეთილ ფარაჯებს, დაგლეჯილ ფეხსაცმელებს ქუჩაში ხალხის წინ იხდიდენ, იქვე ყრიდენ, ახალით იმოსებოდენ. ოჯახებში მოთავსებული ჯარისკაცები შეშის მაგიერ ბუხრებს მაგიდებით, კამოდებ-ყუთებით ანთებდენ. ევგენი გეგეჭკორის ბინა აეოხრებიათ.—ბურჟუაზიულ, კონტრ-რევოლუციონერ მინისტრის არისო. ზოგ ბინაზე კედლებიდან სურათები ჩამოეღოთ, ჩუქურთმიანი ხის მოვარაყებული ჩარჩოები დაეწვათ, ხოლო ზოგ ეორდანიას სურათი ჩარჩოდან ამოეღოთ, მალლა ჭერზე ლურსმნით მიეჭედათ,—კარგი წვერიანი, კარგი სახის, «დიადია» არის, იყოსო,—ჩარჩო კი დაეწვათ.

ნაძალადევის მუშებს ხელისუფლებამ წინადადება მისცა: სოლოლაკში ბურჟუების ბინაზე გადასახლდითო, მარა არც ერთი ოჯახი ამაზე არ დათანხმდა. კბილის ექიმების კაბინეტიდან მთელი მოწყობილობა გაქონდათ. საავათმყოფოებისა და კერძო სამკურნალოდან გაქონდათ ყოველგვარი ხელსაწყოები: სახირურგო დანები, წამლები, თეთრეული და დაღობებულ ექიმების წინ უწესრიგოთ საბარგო ავტომობილებში ყრიდენ, თფილისის სადგურზე მიაქროლებდენ და რუსეთში გზავნიდენ. თფილისის მდიდარ საათთიაქო სახელმწიფო საწყობებიდან მიქონდათ ყუთებში ჩაწყობილი წამლები, ყოველგვარი აპარატები, საექიმო ხელსაწყოები, სკიპიტარი, სპირტი, ბამბა, მარლა, ქინაქინა... აფთიაქებში ექიმების გამოწერილი რეცეპტი გაუკეთებელი რჩებოდა უწამლობის გამო. ქინაქინის, თუ სხვა წამლეულის გადამალვისათვის იჭერდენ და ჩეკაში ამწყვევდენ. ჩვენი ღირსეული მწერალ-მოღვაწენი დღიან-ღამიანა მუხეუმ-წიგნთსაცავებს და უნივერსიტეტს იცავდენ; ღირსეული სამღვდელოება მარგალიტებში შემკულ ხატებს კარი-ბჭეს ყარაულობდენ,—

რომ ისტორიული, ეროვნული, ძეგლებით—ძვირფასი განძი შემოსეულ ბარბაროსებისაგან გადაერჩინათ. ვითარცა ხვადაგი ყანაში, ისე შეიქრა რუსის ბრბოები ბატანიკურ ბაღში, ყვავილები დაგლიჯა, უცხო მცენარეები ძირიანა მოთხარა, ნაზი 'მტოები დაამსხვრია, კვიპაროს-იაგუნდის ძინთიანი კორხლებიანი ნაყოფი მოკრიფა, ვაშლივით ჭამა დაუწყო და როდესაც ემწარათ, პირიდან ყრიდენ, იფურთხებოდენ, ქართველებს აგინებდენ,—ეს რა რა ხეხილი დაურგავთო,—და გაჯავრებული მშვენიერ იაგუნდის მტოებს ამტვრევდენ, თვალის სატკენათ უცხო მცენარეთ ასახიჩრებდენ!..

გაძარცვეს და რუსეთში გაზიდეს თფილისის სამხედრო არსენალი, რკინის გზის სახელოსნო, მისი საუცხოვო სახარატო დაზგები, საგანგებო მატარებლები, ორთქლმავლები და საბარგო ვაგონები. თფილისის საუცხოვო ტრამვაის ვაგონები რუსეთში წაიღეს. ტრამვაის სანიმუშოთ მოწყობილი სახელოსნოს ზოგი ნაწილებიც თან გააყოლეს. არ გადარჩა გაუქურდავი არც ერთი ქარხანა. სტამბებიდან გაიტაცეს აუარებელი საბეჭდავი ქალაღდი და მოსკოვში საჩქაროთ გადაგზავნეს თავიანთ გაზეთების და საპროპაგანდო ფურცლების საბეჭდათ. ქალაქის წყალსადენის მანქანები გაძარცვითა და მოუვლოლობით გააოხრეს, ქალაქი უწყლოთ დატოვეს და მცხოვრებლები მტკვრიდან წყალს ვედროებით ეზიდებოდენ, მთელი დღე და ღამე მთის კალთებში პატარა წყაროებთან რიგში იდგენ. ყოველგვარი სანოვაგე, ხილეულობა, ყველი, თევზეულობა, ხიზილალა, საუფლისწულო მამულების განთქმული სარდაფები და კახური ღვინო ბოჭკებით და ბოთლებით გაზიდეს, თფილისის სადგურზე გაიტანეს, რამდენიმე ასეულ ვაგონებში ჩააწყვეს, დაბეჭდეს, ზედ დააწერეს: «თფილისის პროლეტარიატისაგან რუსეთის პროლეტარიატს და მის ბელადს ლენინს საჩუქრათო» და საჩქაროთ მოსკოვს გაგზავნეს.

ამ დროს კი ქართველი მეცნიერი, პროფესორი, მწერალი, პოლიტიკური მოღვაწე და ერის მარჩენალი ქართველი მუშა—მთელი მშრომელი ხალხი თფილისის ქუჩებში გათენებიდან დაღამებამდე ბაზარზე დაეხეტებოდა,—ეგებ რაიმე სანოვაგე ვიწოვო და მშიერი ბავშვები გამოვკვებოვო. მთელი დღე იდგენ რიგში კოოპერატივის წინ, ნავთის, სიმინდის, ლობიოს და პურისთვის, თოვლ-წვიმა-ქარიშხალში, ნახევრათ ფეხშიშველ-ჩაგლეჯილნი. მრავალნი გაციებულნი, ტიფ-სახადით უწამლოთ და უეჭიმოთ ესალმებოდენ სიცოცხლეს. მეტათ გასაჭირი იყო მტკვარზე გამართულ წისქვილებთან რიგში დგომა, რამდენიმე კილო სიმინდის დაფქვა და მისი მიღება. ვინ გინდათ აქ რომ არ შეგხვდებოდათ: აგერ დგას ალვის ხესავით თვალტანადი, შესანიშნავი ვაუკაცი, თათრების შემოსევის დროს ბათუმში მებრძოლი მხედარი—მუშთი დადიანი; პატარა ტომსიკა ტომარით ჭადის ფქვილი უშოვია, ჩოხის კალთა ლამაზათ გადაუკაპიწებია, იღიმება, მტკვრიდან ორი ვედრო წყალი ამოუღია, მთაწმინდაში ცოლშვილთან მი-აქვს!.. აგერ ახოვანი ვაუკაცი, გაშლილი სახით რიგში დგას დამფუძნებელი კრების წევრი ალექსანდრე ლომთათიძე, ხელში პატარა ტომსიკით სიმინდი აქვს დასაფქვავი. ის წინა რიგში მდგომებმა შენიშნეს, იცნეს, დაფქვილი მისცეს, დასაფქვავე გამოუცვალეს, საჩქაროთ გაისტუმრეს, რომ მშიერ ბავშვებს, მის მოალერსე მეუღლეს საჭმელი მიაწოდოს. აგერ მამადავითის მთის ძირში წყაროსთან რიგი დგას დოქებით, ვედროებით, რომელთა შორის თქვენ ყურადღებას იპყრობს გძელ წაბლისფერ წვერიანი, ბეჭებ განიერი დარბაისელი მოღვაწე. ეს გახლავთ ქუთაისის ყოფილი ქალაქის თავი და შემდეგ საქართველოს რესპუბლიკის სენატორი—დიმიტრი კალანდარიშვილი. აგერ სოლოლაკში, მწერალთა კავშირის სასახლის წინ, თავშეყრილა და რიგში ჩამდგარა ქართველი ერის სულის სარკე, ჭირში და ლხინ-

ში ერის სადარაჯოზე მდგომი ქართველი მწერლობა, მორიდებულათ ერთმანეთს რიგს უთმობს, თვითეულ მათგანს ხელში პატარა კალათი თუ ნავთის ჭურჭელი უკავია. ისე დგანან, ვითარცა საყდრის კარებში მდგომი მლოცველები. აქ დგომით ბევრი გაცივდა, უწამლობით და მოუვლელობით დაიღუპა, მათ შორის ჩვენი ლეო ნათაძეც. დილა ადრინათ ბაზარზე კალათებით ხელში მიიჩქარიან ქართველები, ეძებენ ცოლშვილის გამოსაკვებ სანოვაგეს; მათში შენიშნავთ ახოვან ვაჟკაცს—ნიკო თავდგირიძეს, გრიგოლ გიორგაძეს, გახუნებულ ანათორაში მორიდებულათ და დარცხვენით მიმავალ ხუცესს ანტონ თოთიბაძეს და სხვებს.

სააღდგომოთ ხელისუფლებამ «კანდიტერებს» პასექის გამოცხობის ნება დართო. დიდ შაბათს საღამოს საბარგო ავტომობილებით შეიარაღებულმა ძაბრიანმა ჯარის ყაჩაღებმა მთელ თფილის დაუარეს, რაც გამომცხვარი პასკები, ტკბილეულობა, თეთრი პური, სააღდგომო ბატკან-სანოვაგე იყო, დუქნებიდან ძალით უფასოთ გამოიტანეს, საბარგო ავტომობილით ყაზარმებში მიზიდეს, ჯარს დაურიგეს. როცა ერთი ნაწილი შეიარაღებული ყაჩაღებისა სურსათ-სანოვაგეს, პასკას, შეღებილ წითელ კვერცხებს აგროვებდა, მეორე ნაწილი ღვინის სარდაფებს ძარცვიდა, ღვინით სავსე ბოჭკებს საბარგო ავტომობილებით ყაზარმებში მიაქროლებდა. ვინც წინააღმდეგობას გაუწევდა, ამათრახებდენ, მთელ ქონებას ართმევდენ. ამ ნიადაგზე დაიღუპა კახელი მეღვინე მირინაშვილი; იგი შეიპყრეს და სხვების შესაშინებლათ ჩეკაში დახვრიტეს. როგორც ღამით ოჯახში შემოჭრილ შეიარაღებულ ყაჩაღებს, ქართველი ხალხი ისე შემკრთალი უყურებდა თფილისის ამოხრებელ ბრბოებს რუს წითელ არმიელებისა. ღრმა მოხუცებულები ალა-მაჰმად ხანის შემოსევის დროს იგონებდენ.

IV. პანაშვიდები.

ამ დროს რუსეთში გარდაიცვალა ცნობილი პოლიტიკური მებრძოლი ანარხისტი კრაპოტკინი. ამ ადამიანს სამოქალაქო პანაშვიდი გადაუხადეს ვარლამ ჩერქეზიშვილის და ილია ნაკაშიძის მეთაურობით; პანაშვიდს თფილისის მოწინავე საზოგადოება მრავლად დაესწრო, გრიბოედოვის ქუჩაზე მუსიკალურ დარბაზში. კრაპოტკინის მრავალფეროვან ცხოვრებაზე ვრცლათ ილაპარაკა ვარლამ ჩერქეზიშვილმა რუსულათ და როცა კრაპოტკინის იდეურ ანარხო-კომუნიზმს შეეხო, გარკვევით და ხაზგასმით აღნიშნა: ის, რაც დღეს რუსეთში და განსაკუთრებით თფილისში ხდება, ეს კომუნიზმი არ არის, კრაპოტკინის იდეასთან ამას საერთო არა აქვს რაო! ხალხი შემცდარი უყურებდა, ხალაში მყოფი ჩეკისტები გაკვირვებული შესცქეროდნენ.

ჩვენი დროის რუსულ გაზეთის «ბარბა»-ს თანამშრომელმა რუსმა კრაპოტკინის დიდი ღირსება დაახასიათა, შეადარა ჩეხოვის იმ ბავშს, რომელმაც პირველათ ზღვა ნახა და როცა მას განცდა-შთაბეჭდილებაზე ეკითხებოდნენ, იმეორებდა: «ზღვა, დიდი ზღვაო». როგორც დიდი ზღვა, ისეთი იყო კრაპოტკინიო! ილ. ნაკაშიძე შეეხო კრაპოტკინის ფილოსოფიას, მის სხვადასხვა დარგში მეცნიერულ მუშაობას, მის მაღალ ზნეობას, საერთოთ მორალს და აქ ზღვარი გაავლო კრაპოტკინსა და დღევანდელ მოსკოვურ კომუნიზმს შორის.

ილია ნაკაშიძემ მთხოვა მეთქვა ორიოდე სიტყვა კრაპოტკინზე, როგორც ჩემ პირად ნაცნობზე.

კრაპოტკინის მაღალი იდეალის, მისი კეთილშობილი ზრახვები და მისწრაფებანი მე შევადარე დღევანდელ ბოლშევიკების მოქმედებას, ფრთხილათ შევეხე კრაპოტკინს, პლეხანოვს და ნოე ყორდანიას საკაცობრიო იდეალებს. ჩვენ, მუშებს და მშრომელ ხალხს საკაცობრიო ბედნიერე-

ბა ასე არ გვესმოდა, დღეს რომ ვხედავთ მეთქი. ეროვნული მთავრობის და ნოე ჟორდანიას დახასიათების დროს გაუბედავი, ყრუ ტაშის ცემა კანტი-კუნტათ გაისმა, რამაც დამსწრეთა თვალები სიხარულით გააბრწყინა, ჩეკისტები გააკვირვა.

დარბაზიდან გამოსვლის დროს, ჩეკისტები გულმოდგინეთ მათვალისწინებდნენ, თითო-ორთა ჩვენი მოხუცი ყოფილი «ნაროდნიკები» მაგრა ხელს მართმევდნენ, მკოცნიდნენ, თვალებით მეაღერებოდნენ.

ეს იყო საჯარო პირველათ ბოლშევიკებზე შეხება, ეროვნულ მთავრობის და მისი ბელადის ნოე ჟორდანიას სახელის მტრის წინაშე გახსენება.

ქართველებს სხვა მრავალ კარგ ჩვეულებებთან ერთად აქვს ერთი მეტათ კარგი ადათი, რომელიც ადამიანობის უმაღლეს თვისებების გამომხატველია, მწუხარებაში ყოფნის დროს მისი სულის ტანჯვის შემსუბუქებელია. ეს გახლავთ უსაყვარლეს ადამიანის გარდაცვალების «სულის ახსნა», როგორც ჩვენში უწოდებენ, ანუ ორმოცი დღის თავი. თუ ამ წესს ოჯახი თავის ერთი წევრის დაკარგვის გამო ასრულებს, რა გასაკვირია მთელი ოჯახის ქართველი ერის სასიქადულო შვილების დაღუპვის ორმოცი დღის თავვ? მთელი თფილისის ქართველობა კოჯორ-ტაბახმელაზე მტრის მიერ გულ გაგმირულ სასახელო შვილების სასაფლაოზე შეიკრიბა. ფართე, დიდების ტაძრის გალავინი სასახლის წინ შავი ძაძებით მოსილი ქართველებით გაივსო, ჩვენი საამაყო დედები ნაღვლიანათ გამოიყურებოდნენ, მათ თვალებში ცრემლი ბრწყინავდა. ზღვა ხალხი ყვავილებით დაფენილ და თაიგულებით შემკულ სასაფლაოს შემოდგომოდა. მიცვალებულების სასთუმლებთან ანთებული წმიდა სანთლები ბრწყინავდა. ციმციმებდა, იწოდა, დნებოდა, წვეთებათ მიცვალებულთა გულ-მკერდზე იღვენთებოდა! ყვავილებით აფერადებულ საფლავეებს მზის სხივები ოქროს ლარებათ ეფრქვეოდა, საფლავეებში ეშვებოდა! განსვენებულ

ახალგაზდა მებრძოლების სულის გასახარებლათ, მაყურებლების თვალის საამებლათ ყვავილებში აქა-იქ ჩართული ეროვნული, სამფეროვანი პაწია დროშები, პატარა ხის ტარზე მიმაგრებულნი, ნიავეზე ფრიალებდენ, მზის სხივზე მათი შვინდის ფერი შვენოდა! ამ თვალწარმტაც სანახაობას თავზე ადგა შემოსილი სამღვდელოება კათალიკოს ლეონიდეს მეთაურობით კვერთხით ხელში, რომელიც მამული-სათვის თავდადებულ გმირებისათვის ლოცულობდა. სულისა და გულის დამატკბობელი გალობა მსმენელს სასოებას გვრიდა, ჭირისუფლები, განაწამები ერი იოხებდა, მკვდრეთით დგებოდა—კვლავ სასიცოცხლოთ ემზადებოდა.

გათავდა ლოცვა, ლეონიდემ ქებით მოიხსენია მამულისათვის თავდადებული გმირები, ჭირისუფალნი და ერი გაამხნევა. ჰაერში გაისმა, «დიდება და ნეტარხსენების» გალობა, მანდილოსნები, ჭირისუფლები საფლავეებზე დაეშვენ, ვაჟკაცებმა მუხლი მოიყარეს, მშობლებმა ცხარე ცრემლით ყვავილებით დაფენილი საფლავეები დაასველეს, კვნესა ტირილში შემოსეულ მტრების, ქართველ მოღალატეების და ჩეკისტების მისამართით წყევლა-კრულვა იგზავნებოდა. საფლავზე გართხმულ გულშეწუხებულ დედებს, დებს მეგობრები თავს ევლებოდენ, სულის მოსაბრუნებლათ წრიდან გაყავდათ.

შემოსილი სამღვდელოება და მგლოვიარე ქართველობა თაიგულებით მორთულ სასათლაოს თავს ადგა, გაბრწყინებულ კელაპტრებსა და ყვავილებში აფრიალებულ პატარა, სამფეროვან ეროვნულ დროშებს თვალცრემლიანი მისჩერებოდა, რომ წრიდან გამოვიდა ჩოხაში გამოწყობილი ახალგაზდა პოეტი მკედლიშვილი, დროშის პირდაპირ საფლავთან ქუდმოხდილი გაჩერდა, სულისა და გულის დამაღონებელი ლექსით კოჯორ-ტაბახმელის გმირები შეაქო, გამამხნევებელი სიტყვით ქართველ ერს მიმართა და სწრაფად ხალხში მიიმალა.

ჩეკისტები მდგომარეობაში ვერ გარკვეულიყენ, იქვე სასახლიდან მოყურადებულ ხელისუფლებასთან გარბოდენ განკარგულების მისაღებათ, რომ მე ჩემდა უნებურათ ხელიდან ქუდი გამვარდა, წრიდან გამოვედი, ეროვნულ დროშით და სანთლებით გაბრწყინებულ ძვირფას საფლავეებს თავს დავადექი, ზღვა ხალხში ძველებურათ აღმოვიმართე, მაღალი, გარკვეული ხმით საყვარელ, სასახელო გმირებს და ქართველ ერს მივმართე!.. ამ გმირებმა ნამუსი აღგვიდგინა, წელზე შეხსნილი ხმალი კვლავ შეგვარტყა. ეს პაწია ეროვნული დროშები აქ კი არა, აი იქ, სასახლის თავზე უნდა ფრიალებდეს, იქ ჩვენი ეროვნული მთავრობა და ერის საყვარელი ბელადი ნოე ჟორდანიას უნდა განაგებდენ და არა სამშობლოს მოღალატე იუდეები,—რაც ძალი და ღონე მქონდა გავიძახოდი...

ეს ჩემი პირველი გაბედული სიტყვა იყო დაპყრობის შემდეგ საჯაროთ წარმოთქმული, რასაც ზღვასავით აზვირთებელი ხალხი ტაშისცემით, გაუმარჯოს საქართველოს ძახილით შეხვდა. თვალ გაბრწყინებული მომჩერებოდა ლეონიდე, კვერთხით ხელში მამხნევებდა...

მე ხალხში გავერიე, რომ ჩეკისტებმა პოეტი მჭედლიშვილი გაქაჩეს. ძვირფას საფლავეებს ახლა დამფუძნებელი კრების წევრი სამსონ დადიანი დასდგომოდა თავს და ხმამაღლა სიტყვას ამბობდა; ჩეკისტებმა მასაც სტაცეს ხელი; ხალხი დაიძრა, იქუხა, მანდილოსნები ფრჩხილებით მიცვინდენ ჩეკისტებს, შეიქნა ხელჩართული ბდღვნა... ძლიერმა რაზმა მჭედლიშვილ-დადიანი ჩეკისკენ გააქანეს, წყევლა-კრულვით აღშფოთებული ხალხი მიყვებოდა, «იუდებო»-ვო მისძახოდა.

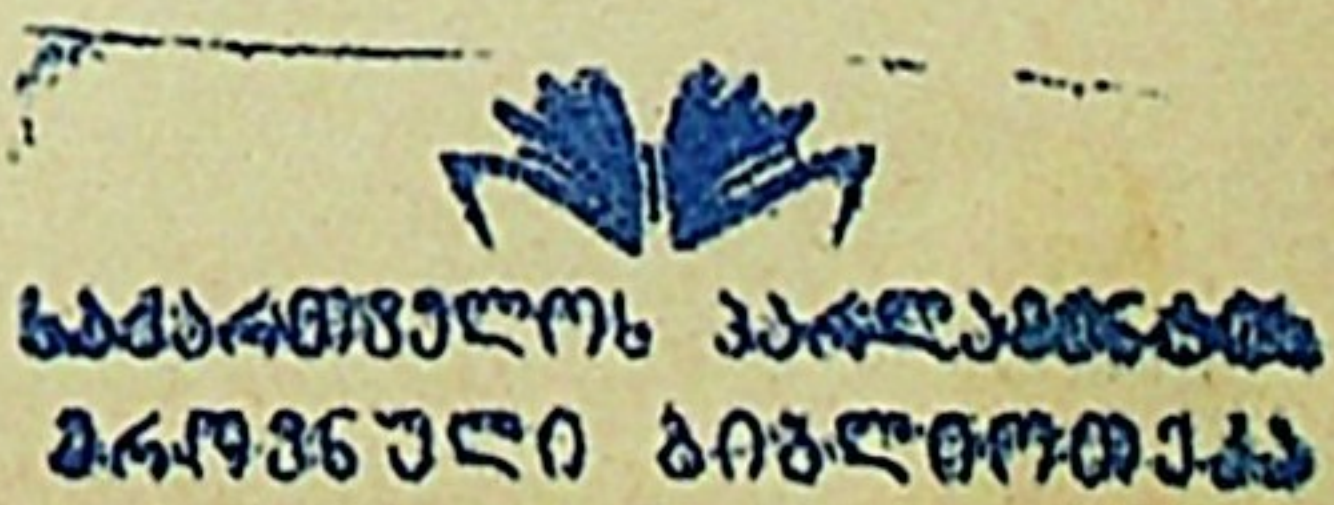
ჩემსკენ წამოსულ ჩეკისტებს ხალხი გადაეღობა, მე დაკოტავებული ვემუქრებოდი. ჩეკისტებმა წრე ვერ გაარღვიეს; ხალხის ტალღამ გამიტაცა, ეკლესიის გალავნიდან გამიყვანა, ჩეკის კლანჭებიდან მიხსნა და თფილისის ქუჩებს მშვიდობიანათ მიმაბარა.

ჩვენ ძვირფას სასაფლაოსთან დაიწყო პირველი დემონსტრაციული შეტაკება ჩეკისტებთან ორმოცი დღის თავზე გადახდილ პანაშვიდის დროს.

ამავე ხანებში გარდაიცვალა კათალიკოსი ლეონიდე, რომელიც დაკრძალეს სიონის ტაძარში. მისი წესის აგებას დიდძალი საზოგადოება დაესწრო, ქართველმა მოღვაწეებმა სიტყვები უთხრეს, დაახასიათეს განსვენებულის ღვაწლი ეკლესიისა და ერის წინაშე. ლეონიდე აღზრდილი იყო მისი ბიძის ალექსანდრე ეპისკოპოსის მიერ, რომელიც გაბრიელ ეპისკოპოსთან ერთად სასულიერო და საერო ასპარეზზე ბრწყინავდა, სამშობლოს გადაგვარებისაგან იცავდა... ამ ორ შესანიშნავ ეპისკოპოსებს მხარში ამოუდგა ლეონიდე, რომელმაც ეკლესიისა და ერის საკეთილდღეოდ ნაცადი გზა განაგრძო, კრწანისის ველზე ასი წლის თავზე დიადი ეროვნული პანაშვიდი გადაიხადა, ოცი წლის შემდეგ განთავისუფლებულ, მკვდრეთით აღმდგარ საქართველოს მთელი სამღვდელო კრებულის მიეგება, სამშვიდობო პარაკლისი გადაუხადა, დიდება და მრავალყამიერი უგალობა. შემდეგ სასახლის წინ, დიდების ეკლესიის გალავანში შეკრებილ ქართველობას და მის ეროვნულ მთავრობას მიესალმა, ბრწყინვალე დღეები უსურვა. ამ დროს შვიდ ფეროვან ცისარტყელასავით ფართე გვირგვინი მზეს რკალათ შემოვლებოდა, საკვირველ სანახაობით თფილისს დიადათ თავს დადგომოდა!.. ლეონიდემ ამ ბუნების საკვირველ მოვლენაზე მიუთითა, სიხარულისაგან სახე გაბრწყინებულ ქართველების ყურადღება ზეცისკენ მიაპყრო, სულისა და გულის დამატკბობელი სიტყვით ბუნების საკვირველება და ერის მარადიულობა შეამკო.. შემდეგ ამავე ლეონიდემ ამავე ტაძრის გალავანში ერის დამცველი მებრძოლნი ღირსებით მოიხსენია, მტრის წინააღმდეგ გაბედული სიტყვა წარმოსთქვა.. და მადლიერმა ერმა მას იგივე მიუზღო... სამუდამოდ სიონის ტაძარში მოასვენა.

508-994

V. მუშათა კლასის ხმა.

იმ დროს, როდესაც ქართველი საზოგადოება ზღვასავით ღელავდა, პარტიები, ჯგუფები და პიროვნებები ერთ აზრს ვერ დადგომოდნენ. შექმნილ რთულ პირობების გამოსავალი გზა ვერ ეპოვათ, თვით ხელისუფლებაც ყოყმანობდა, მტერი და მოყვარე ერთმანეთს ზვერაავდა, როცა ყოველივე ქალსათ ქცეულიყო, ამ დროს, თფილისის დაპყრობის თვენახევრის თავზე, მუშათა კლასი კვლავინდებურათ ცხოვრების ასპარეზზე გამოჩნდა, თავის არსებობა და ზრახვანი ხმამაღლა განაცხადა.

მშრომელმა საქართველომ და მისმა მეთაურმა სოციალდემოკრატიულმა პარტიამ, რომელმაც ასეთი დიდი როლი ითამაშა ქართულ ეროვნულ ცხოვრებაში, მთელ კავკასიაში და რუსეთის განმათავისუფლებელ მოძრაობას თავის კვალი დააჩინა, რომელმაც ჩვენი გამანთავისუფლებელი ბრძოლა უმთავრესად თავის ბეჭებზე გადაიტანა, თავის მაღლიანი მარჯვენით ქვეყნის აღორძინებას შეუდგა, ეს მშრომელი ხალხი თფილისში, საოპერო თეატრში რუსთაველის გამზირზე დაპყრობის შემდეგ პირველათ შეიკრიბა, შექმნილ მდგომარეობაზე იმსჯელა, მტრისა და მოყვრის გასაგონათ თავისი აზრი წარმოსთქვა, გარკვეული პოლიტიკური ხაზი აიღო, პოზიცია დაიკავა. ეს ისტორიული დოკუმენტი ქვაკუთხედიან მომავალი მოძრაობის, ბრძოლის. ამ პოზიციაზე მტკიცეთ დგომა და მისი ცხოვრებაში სისწორით გატარება ნიშნავს მშრომელი ერის გადარჩენას, სხვა გზა დღევანდელ რთულ პირობებში ისტორიას არ მოუცია... ამ შესანიშნავ, ვრცელ რეზოლიუციაში სხვათა შორის ვკითხულობთ:

ა) რომ საქართველოს რევკომი სდგას საქართველოს დამოუკიდებლობის ნიადაგზე და რომ მისი პოლიტიკა იქნება მიმართული საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის დაცვისა და განმტკიცებისაკენ;

ბ) რომ ის საჩქაროთ შექმნის საქართველოს წითელ არმიას, რომელიც იქნება ერთად-ერთი სამხედრო ძალა რესპუბლიკაში;

გ) რომ ის საქართველოში უახლოეს მომავალში მისცემს მშრომელ მასსას თავისუფალ არჩევნების უფლებას და რომ ჩვენში საბჭოთა წყობილების განხორციელებას საბჭოთა აღმშენებლობას შეუფარდებს ადგილობრივ პირობებს და ჩვენი ქვეყნის თავისებურობას;

ვ) რომ საქართველოში მომქმედ სოციალისტურ პარტიებს, რამდენათაც ისინი აქტიურად არ ეომებიან არსებულ წესწყობილებას, შეძლება ექნებათ ლეგალურად იმოქმედონ...

შემდეგ მრავალი მუხლისა რეზოლიუცია განაგრძობს:

საქართველოს დამოუკიდებლობა სოციალ-დემოკრატიულ პარტიას დღესაც მიაჩნია თავის მოღვაწეობის ერთად-ერთ საფუძვლად. მისი მუშაობა წინანდებურათ მიმართული იქნება საქართველოს დამოუკიდებლობის გამაგრებისაკენ.

ეს რეზოლიუცია შვიდი მუხლისაგან შესდგება და შეიცავს მრავალ განმარტებებს. თავდება ასე:

«ეს რეზოლიუცია ათ აპრილს, 1921 წელს, სახელმწიფო თეატრში მომხდარ პარტიულ კრებაზე, რომელსაც დაესწრო 3.000-მდე პარტიის წევრი, მიღებულ იქმნა ერთხმად».

რეზოლიუციას ხელს აწერენ კრების თავმჯდომარე ვ. ჯიბლაძე, თავმჯდომარის ამხანაგი ვ. ნოდია და მდივანი შ. აბდუშელიშვილი.

აი მუშათა კლასის სამოქმედო პროგრამა და ფუძე, რომელზედაც ის ეყრდნობა.

ამის შემდეგ ხელისუფლება არამც თუ ქმნის ქართულ წითელ ლაშქარს, არამედ საჩქაროდ აუქმებს საქართველოს მხედრობას...

მუშათა ორგანიზაციებს არც ბეჭდვითი, არც კრების საშუალებას არ აძლევს...

VI. სტალინისა და თფილისის მუშების შეხვედრა.

საქართველოს დაპყრობის შემდეგ სტალინი პირველად ესტუმრა თფილისს და ისურვა თფილისის მუშებთან საუბარი. ნაძალადევიში, პლენანოვის სახელობის მუშათა სასახლეში მთელი რევოლუციონური მუშათა კლასი შეიკრიბა. დარბაზში ტევა არ იყო, უნა მშრომელი ხალხით აივსო. ჩეკისტები და გადაცმული ჯაშუშები ზღვა ხალხში დაძრობოდნენ, მრისხანე მუშების სახეს შემკრთალი, შეპარვით აკვირდებოდნენ. აქ მშრომელი ხალხი თავის ცოლ-შვილით, მთელი ოჯახით, მოსულიყო; ამათში ბევრი იყო ღრმა მოხუცებული მუშები, რომელთაც თმა, წვერ-ულვაში თოვლივით გათეთრებოდათ შრომაში, მეფის თვითმპყრობელობასთან ბრძოლაში, ციხე-ციმბირ-კატორლაში. მათ გვერდს უმწვენებდათ ჭირში და ლხინში სულიერი მეგობრები—მეუღლე მანდილოსნები, რომელნიც დაღარული სახით, ჭკვიანი თვალებით მათ დაზრდილ მებრძოლ თაობას ალერსით მისჩერებოდნენ, შესტრფოდნენ და შეხაროდნენ... აქ ყველა მათი ნაცნობი იყო, მშრომელი ოჯახის წევრები. ეს მოხუცი ადამიანები მთელ ამ ზღვა ხალხს იცნობდნენ, ყველანი ხორციელი და სულიერი ნათესავებია ერთმანეთისადმი, აქ არავითარ პირმთნეობას ადგილი არ აქვს,—მთელი არსებით, გამლილი გულით ერთმანეთი უყვართ. რკინა-ფოლადის დამდნობი მუშების შვილებია, უსამართლობასთან ბრძოლაში, ციხე-ციმბირში, რევოლუციის ქარცეცხლში გამოწრთობილ-გამობრძმედილია.

ნაძალადევი ის ადგილია, სადაც უსამართლობის მოსასპობათ, მეფის თვითმპყრობელობის ტახტის დასამსხვრევათ, ბრძოლის ხმა სჭექდა, ქუხდა, რევოლუციონური ცეცხლი გუზგუზებდა... ეს ის ადგილია, სად აღიმართა პირველად დროშა უკვდავი დიადი, გააციკროვნა კავკასი და შორს გაფანტა წყვდიადი... და აქ მოელიან რუსეთის დიქტატორს—

სტალინს. მას აქ ხვდებიან ფოლადისებური გულ-
 მკერდიანი და რკინის ნერვებიანი ათეული წლების
 განმავლობაში თავისუფლებისათვის მებრძოლი სა-
 ხელოვანი ვაჟკაცნი, რევოლიუციის მესაჭე თფილი-
 სის მუშები! აქვე არიან მათი აღმზრდელი, მათსავით
 მეფესთან ბრძოლაში, ციხე ციმბირში გაქალაქებუ-
 ლი მეთაურები, მუშებთან ვითარცა რკინა-ფოლადი
 შედუღებულ-შეწრთობილები.

კრება გაიხსნა. სცენის კუნძულები ჩეკისტებმა
 და საექვო პირებმა დაიკავეს. თავისუფლებას მიჩ-
 ვეული რევოლიუციონერები შეინძრა, დარბაზი შე-
 ირყა. მებრძოლი მუშები თვალთაგან ცეცხლს აკვე-
 სებენ!..

ნელის ნაბიჯით, მელურის შეპარვით სცენაზე
 სტალინი, თფილისის მუშების კარგა ნაცნობი სოსო
 ჯულაშვილი—«კობა» შემოიპარა, ფარდებიდან გა-
 მოძვრა... მთელი დარბაზი სამარისებური სიჩუმით,
 კრიჭა შეკრული, ზიზღით შეხვდა, მხოლოდ ჩეკის-
 ტებ-ჯაშუშების და თითო-ოროლა თანამგრძნობთა
 ნაძალადევი ტაშის ცემა გაისმა, რომლის პასუხად
 მოხუცი დედები გაიძახოდენ: «წყეული, შეჩვენებუ-
 ლი, მელაკუდა!..

სტალინი აქ არ გავს მაღალი, საკაცობრიო იდე-
 ლით გატაცებულ მებრძოლს, გაშლილი სახით, გა-
 ბრწყინებული თვალებით რომ გამოიყურება... სო-
 სო ნაძალადევათ იღიმება, გაუბედავათ ლაპარა-
 კობს, მობოდიშებულის კილო აქვს. ნახევრათ თვალ-
 დაჭუტული შეპარვით, თფილისის რევოლიუციონ-
 ნურ მუშებს ათვალეირებს... აქ მას ყველა იცნობს,
 მათ ოჯახებში იმალებოდა, ნაპურმარხილეგია; რამ-
 დენ დედას მისთვის საჭმელი უჭმევია, დაუმალავს,
 პატივი უცია, შვილივით მიუღია... დღეს კი თავი-
 სუფლება მოუსპო, სიცოცხლე გაუმწარა, ხვალ კი-
 დევ უარესს მოელის...

მიუხედავად ფრთხილი და მორიდებული მოხ-
 სენებისა, სტალინს სიტყვას აწყვეტინებენ, შეკით-

ხვას შეკითხვაზე აძლევენ, «თავისუფლებისა და სოციალიზმის სახელით ლაპარაკს როგორ ბედავ, რუსეთი ხომ არ გგონია, აქ თფილისის რევოლიუციონურ მუშებთან გაქვს საქმეო» ყოველ მხრიდან უყვირიან, ღელავენ, თვალთაგან ცეცხლს აფრქვევენ, განრისხებული მუშების მოღერილ მუშტებით შემკრთალი ჩეკისტებ-ჯაშუშები საგონებელში ჩავარდნილან, რაღაც ბრძანებას ელიან, მარა სტალინი მომტკბარი ლაპარაკობს; ვითომ შეურაცხყოფას არ გრძნობს, თავს იკატუნებს, ის გაბედული რაინდი არ არის, მოთმინება იცის, შურის საძიებლათ სხვა დროს უცდის...

ხალხი სიტყვას თხულობს, სცენაზე მთელი თაობის აღმზრდელი, ჭაღარა რევოლიუციონერი ისიდორე რამიშვილი გამოჩნდა, მთელი დარბაზი ზეზე წამოიჭრა, ტაშის ცემა, ყიჟინა, «გაუმარჯოს ჩვენს მამას, ჩვენს საყვარელ ისიდორეს»... დაუსრულებელი ოვაცია გაიმართა. სტალინი მოკუნტული შეყურებდა, ტუჩებს იკვნეტდა, ნაძალადევი, იუდასებური ღიმილით შეყურებდა სახე გაბრწყინებულ ისიდორე რამიშვილს, რომელიც რევოლიუციონურ თფილისის მუშების წინ, ვითარცა ქრისტე, ნათობდა.

საქართველოს მთავრობის, თუ ნოე ყორდანიას ხსენებას ხალხი ტაშისცემით ეგებებოდა...

ისიდორე რამიშვილი სცენაზე შესცვალა მის მომყოლმა მებრძოლმა ალექსანდრე დგებუაძემ, რომელსაც აზღვავებული ხალხი აღფრთოვანებული და ტაშისცემით შეხვდა. ალექსანდრემ თავისებური პირდაპირი, გულწრფელი სიტყვებით მიმართა სტალინს და გაბედულად დაუსვა კითხვა: «რატომ და ანგრიე საქართველო? სამაგიეროდ რა მოუტანე მას?»

ბევრი მწარე, გულმოსაკლავი კითხვები დაუყენა, პირში ენა ჩაუგდო სტალინს.

მან რაღაც ლულული დაიწყო. ხალხმა ლაპარაკი არ დაანება... დარბაზი ქუხდა, ღელავდა, პრო-

ტესტებში ლანძღვა-კრულვა ისმოდა, ყოველივე აირია—კრება მისით დაიხურა. სტალინი ჩეკისტებმა გააპარეს; ისიდორე-ალექსანდრე აღტაცებულმა ხალხმა ხელით დარბაზიდან გამოიყვანა, ყიყინით და «გაუმარჯოს საქართველოს» ძახილით ნაძალადევის უბანი გაატარეს...

ასე შეხვდენ თფილისის მუშები სტალინს...

მეორე დღეს შურისძიებით შეპყრობილი, ღვაძლიანი სტალინი სასახლეში თავის ხელქვეითებს ეუბნებოდა: «თფილისს ოქტომბრის რევოლუციის უთო უნდა გადაესოსო» და მაშინვე მის სისრულეში მოყვანას შეუდგენ...

VII. დატუსაღებები და რეპრესიები.

მოულოდნელათ ძველი მუშები დაატუსაღეს, მეფის რუსეთის წინააღმდეგ სახელოვანი მებრძოლნი ჩეკის სარდაფებში ჩაყარეს, პოლიტიკური მოღვაწეებით მეტეხი და საგუბერნიო ციხე აავსეს...

თავისუფლებისა და ერის დამცველი გვარდიელები, ქართველი ოფიცრობა, ღირსებული მამულიშვილები. მწერლობა—ყოველივე ქართველი და ქართული საქმე. ეჭვის ქვეშ დააყენეს, ჯაშუშები მიუჩინეს... სამსახურში, დაწესებულებებში, რკინის გზებზე, დეპო-სახელოსნოში—ყოველგან და თვით საკუთარ ოჯახშიც ქართველი დევნილი შეიქნა, უცხოელები გააბატონეს...

ციხე-ჩეკის სარდაფებში სივიწრვე-სიბინძურისა და ცუდი კვებისაგან ტუსაღები ავით ხდებოდენ, გადამდები სენი ტყვეებს მუსრს ავლებდა, ტიფით ავითმყოფებს მოუვლელობით, უწამლობით სული ხდებოდათ; საგუბერნიო ციხეში ანთება-სიცხისაგან ნახევრად შეშლილებს ციხის ფანჯრის რკინის მესრებზე აბამდენ, საშინელ ტანჯვაში სულს ართმევდენ...

მთელი ღამის განმავლობაში ჩეკის სარდაფებიდან, ციხეებიდან ტუსაღები გაყავდათ, ხელებ გაკ-

რულებს საბარგო ავტომობილებზე ყრიდენ ცხენოსანი რაზმით ალყა შემორტყმულებს ორათაჭალისა და საბურთალოს მინდვრებზე ხოცავდენ, ცოცხალ-მკვდარ დაჭრილებს ერთად მარხავდენ... სხვათა მრავალთა შორის ასე გაიტაცეს საგუბერნიო ციხიდან გვარდიის გენერალი მარკოზაშვილი, საგანგებო რაზმის წევრები და დახვრიტეს განუსჯელად და გაუსამართლებლად.

მეტეხის ციხეში ტიფით დაიღუპა ძველი რევოლუციონერი, კატორღაში ნამყოფი სეითა რაზმაძე. მეტეხის ციხეში მძიმე ავად გახდა საქართველოს სამხედრო მინისტრი პარმენ ჭიჭინაძე, რომელიც არავითარი საშუალებით და თხოვნით არ გადაიყვანეს ქალაქის საავათმყოფოში, სანამ გრძნობა არ დაკარგა და მორჩენის იმედი არ გაქრა. პარმენი გარდაიცვალა მის მეგობრების მკლავზე. ინტერ-პარტიულათ შედგენილ კომისიას ხელისუფლებამ ნება დართო სამხედრო მინისტრი დაესაფლავებიათ დიდების ტაძარში «იუნკრებთან», მარა დანიშნულ დღეს როცა სამარხი გათხრილი იყო, დემონსტრაციის შიშით ჩეკამ ნება არ მისცა აქ დამარხვის, სამარე ამოასწორა, ტაძრის გალავანი—დაკეტა, მცველები დააყენა, მტკვრის ხიდები ტყვიისმფრქვევლებით შეკრა, სასახლეზე მიმავალი ქუჩები შეიარაღებული ჯარით და ჩეკისტებით გაკრა... დილას მთელი თფილისის მცხოვრებნი საავათმყოფოს მოაწყდა, ვარანცოვის ხიდის მიდამოები, პლენანოვის ქუჩა მოზღვავებული ხალხით გაიჭედა... საყვარელი ცოლშვილი და მეგობრები ცხელი ცრემლით იღურებოდენ... მთელი თფილისი შავათ მოსილი აქ შეკრებილიყო; გუშინ შეიარაღებული მხედრობა დღეს მტრის მიერ წელზე ხმალ შეხსნილი, თვალთაგან ცეცხლს აფრქვევდა. მოუთმენლად მათი მინისტრის გამოსვენებას ელოდა... განრისხებული გულმოკლული მუშები მის საყვარელ ცხედრის გასვენებას სასახლისაკენ, დიდების ტაძრისაკენ მოითხოვდენ,

ჯარის რკალის გასარღვევით მიიწევდენ, იმუქრებოდნენ... ჩეკამ თვით მოინდომა მიცვალებულის გასვენება, თუ მათ განკარგულებას არ დაემორჩილებოდნენ... გულმოკლულმა პარმენის მეუღლემ თავის საყვარელი ქმრის წასვენება ქუთაისში სცადა. ჩეკას გზებზე დემონსტრაციების ეშინოდა, ნება არ დართო... მოთმინებიდან გამოსული მუშები ღელავდენ, ჯარის გარღვევას ლამობდენ. მარა პასუხის მგებელმა კომისიამ მინისტრის ცხედარი მიხაილოვის საავათმყოფოს პატარა ეკლესიის ეზოდან გამოასვენა, დიდუბის ქართველთა პანთეონში დაკრძალვა გადასწყვიტა—სისხლის ღვრა გამწარებულ ხალხს თავიდან ააცდინა...

დიდის მღელვარებით კუბო გამოასვენეს; ცხენოსანმა ჯარმა დიდუბისკენ მიმავალი პლესხანოვის ქუჩა გაკრა, პროცესია ელისაბედის ქუჩით დიდუბისკენ გაემართა. პროცესიას წინ შავი დროშა მიუძღოდა. მას მიყობოდა მგალობელთა გუნდი, რომლის კახური კილოთ ნათქვამი ნაღვლიანი გალობა პაერში გაისმოდა, დამწუხრებულ ერის გულს სევდას უორკეცებდა... მგალობელთა გუნდს მიყვებოდა ასამდე შემოსილი სამღვდელთა სახელოვან კათალიკოსის მისი მაღალ-კურთხევა ამბროსის მეთაურობით, რომელიც კვერთხით ხელში, თავის თეთრი წვერით, გაშლილი სახით და მნათობი თვალეზით მეტათ შვენოდა... ამათ მიყვებოდა შავი ძაძვით მოსილი ქართველი მწუხარე დედა, რომელსაც ეკლის დიდი მრგვალი გვირგვინი მიქონდა; შემდეგ მიდიოდა შავ ქულაჯაში გამოწყობილი შავ ულვამ გადაგრეხილი დარბაისელი ქართლელი, რომელსაც ლურჯ ხავერდის ბალიშზე საუცხოვო ხელოვნებით, ცოცხალი ყვავილებით ახატულ-აქარგული საქართველოს ეროვნული ღერბი მიქონდა!.. შემდეგ თავქოჩორა გოგონები, რომელთაც კუბოს წინ ყვავილთა კონა-გრეხილების წრე ქონდათ გავლებული. კუბოს მიასვენებდენ ხელით მე ბრძოლი სამხედრო პი-

რები. მეგობრებს მოყავდათ თმა გაწეწილი, სიმწარისაგან სრულიად ცრემლ გამშრალი პარმენის საყვარელი, გულმოკლული მეუღლე გრუნია და მწუხარებისაგან დაძმარებული მთელი სახელოვან თაობის აღმზრდელი და საყვარელ მამასავით მოჭირნახულე სილიბისტრო ჯიბლაძე... კუბოს გარშემო მკლავებ-გადაჭდობილნი იყვენ და წრე ქონდათ გაკრული რამდენიმე ათასს თფილისის დეპო-სახელოვნოს მუშებს, რომელთაც გარს აზღვავებული ხალხი აცრემლებული და დაღონებული მოყვებოდა...

იშვიათი სანახაობის პროცესია დიდების კარიბჭეს მიადგა, სადაც შეიარაღებული ჯარი და ჩეკისტები შემოეგება, ხალხის უკან დაწევა მოითხოვა, კუბოს აკლდა მისკენ წაღება მათმა მეთაურმა ბრძანა!

ზღვა ხალხი აზვირთებულ ტალღებსავით შეიძრა, შეტორტმანდა, მათი ფოლადის გულმკერდიდან ულკანივით მრისხანე ხმამ ამოხეთქა, ჰაერში გრგვინვა გაისმა, თვალთაგან ელვა გამოკრთა, კუბოს გარშემო ფოლადისებური რკალი შეიკრა, კათალიკოსმა კვერთხი ხელში შეანჯღრია, ამოდებულ ხმალივით ქრისტეს ჯვარი მოიმარჯვა, მიწაზე დასვენებულ ცხედარს თავზე დაადგა, ჯვარი გადასახა, წესი აუგო, მგალობლებმა სულისა და გულის მომჯადოებელი სულთათანა უგალობენ და... კათალიკოსმა გარკვეული ხმით საქართველოს სამხედრო მინისტრს, მეტეხის ციხეში მტრის მიერ წამებულს და დაღუპულს შესაფერი სიტყვა უთხრა, ტანჯული სამშობლო ღირსებით მოიხსენია... ზღვა ხალხი სმენად იყო გადაქცეული და გაელვარებული თვალებით, ტაძრის წინ ქვაფენილზე მდგომ შეშინებულ და ფერმიმკრთალ ჩეკისტებს განრისხებული სახით მისჩერებოდა.

როცა კათალიკოსმა სიტყვა დაასრულა და განსვენებულის ცხედარს ჯვარი გადასწერა, ჩეკისტები

კვლავ შეინძრენ, კუბოს აკლდამისკენ წასაღებათ ბრძანება გასცეს, მარა სწორეთ ამ დროს საიდანღაც წრეში მაგიდა ჩამოდგეს. ჩეკისტების თვალის წინ ამ მაგიდაზე ავიმართე და საქართველოს სამხედრო მინისტრს ერისა და პარტიის სახელით შესაფერი სიტყვა ვუთხარი; დამწუხრებული ხალხი და გაოცებული ჩეკისტები გაკვირებული მომჩერებოდენ, ნახევარი საათის განმავლობაში სულგანაბული მისმენდენ... დასასრულ დიდუბის პანთეონში საქართველოს სამხედრო მინისტრი მოასვენეს და ხალხიც შვიდობიანათ დაიშალა...

ქართველ ხალხს სხვა საშუალება არ ქონდა და როცა ღირსეული ერის შვილი გარდაიცვლებოდა, ან მტრის მიერ ნაწამები ციხეში, ან ჩეკის სარდაფში სულს განუტევებდა, ძაძვებით შემოსილი ერი მის დასაფლავების ირგვლივ ირაზმებოდა, თავის გულს იოხებდა, მტერს პროტესტს უცხადებდა... თუ წინეთ თეატრებსა და სინემა-კლუბებში დაიარებოდა, ეხლა ყოველ შემთხვევის გამო საყდარში მიდიოდა; აქ ხალხით გაჭედნილ ტაძარში ღირსეული მამები დროის შესაფერად ქადაგებდენ, ტანჯვაში მყოფ ერს სულიერად ამხნევებდენ... ასე მრავლათ ესწრებოდა ხალხი ციხეებში და გარეთ გაჭივრებაში უდროოდ დაღუპულ თავისუფლებისათვის ძველ მებრძოლთა გასვენებას. აღსანიშნავია დასაფლავება მარიამ ბერიანიძის, სამსონ კილაძის, ლეო ნათაძის, რომელთა ცხედრები ხალხმა გვირგვინებით შეამკო და მიუხედავად სასტიკი ზომებისა, შესაფერი სიტყვები უთხრა, კომუნისტურ-ოკუპანტური ხელისუფლება და მათი რეჟიმი საქვეყნოთ დაგმო...

ქართლ-კახეთის მცხოვრებლები თფილისელებს სანოვაგით—პურით, საკლავით—ეხმარებოდენ, საერთო ძალით მეტეხის, საგუბერნიო ციხის და ჩეკის სარდაფებში გამომწყვდეულ შვილებს კვებავდენ; ჭირში გაერთიანებული ქართველები ძმურ მზრუნველობას ტუსალებს არ აკლებდენ. გასაოცარი სიმ-

ხნით, თავგამოდებით, ჩვენი მანდილოსნები სანოვა-
 გით ხელში ჩეკა-ციხის კარებზე ათენ-ალამებდენ,
 თვით მშივრები უკანასკნელ ლუკმას ტყვეებს აწვ-
 დიდენ, გარეთ უპატრონოთ დარჩენილ ავათმყო-
 ფებს, ქვრივ-ობლებს უვლიდენ... ყველა პარტიები,
 ყველა ჯგუფები, პიროვნებები იმის ცდაში იყვენ,
 რომ სასიცოცხლო ეროვნული ძალა მტრისაგან გა-
 დაერჩინათ...

მტრის ჯარი კი საქართველოს ყოველ კუთხეს
 ძარცვავდა და სოფლებს აწიოკებდა, აქა-იქ შეტა-
 კებაც ხდებოდა. მთელ მხარეს მღელვარება ედე-
 ბოდა...

ჩეკამ ქუთაისში პროვოკაცია მოაწყობა—ბომბი
 ისროლა, ბრალი ქართველ რევოლუციონერებს
 დასდო; რამდენიმე პიროვნება შეიპყრო, ცნობილი
 პოლკოვნიკი ლეკვინაძე და რამდენიმე უდანაშაუ-
 ლო ადამიანი დახვრიტა...

გურიის სოფლებში ძარცვა-გლეჯის დროს წი-
 ნააღმდეგობის გაწევისათვის შეიპყრეს და დახვრი-
 ტეს მამა-შვილი გეგიაძენი... აკეთის საზოგადოებაში
 სოფელ ჭანჭათში ვერაგულათ მოკლეს ამ საზო-
 გადოების გამოჩენილი მხედარ-მებრძოლი, ერის
 და სამშობლოს დამცველი, იშვიათი ვაჟკაცი ალ-
 ფესი გოგუაძე. მამა მისი საბა, რომელმაც თავის
 შრომა-გარჯით შესანიშნავი, სამაგალითო ოჯახი
 შექმნა—გაანადგურეს, ბაღნარათ ქცეული ეზო გა-
 დახნეს, სახლები დაშალეს, წაბლისა და მუხის ფი-
 ცრები ბოგირებათ იხმარეს... ალფესის მეორე სასა-
 ხელო მებრძოლი ძმა ნოე შეიპყრეს, ციმბირში გაგ-
 ზანეს, სადაც წამებაში გარდაიცვალა. განსვენებუ-
 ლი ციმბირში მყოფმა მისმა ღირსეულმა თანამემა-
 მულეებმა მის სოფელში ცოლ-შვილს მოუსვენეს...
 გამწარებულმა მესამე ძმამ ალექსანდრემ თოკით თა-
 ვი ჩამოიღრჩო და ყველა ამ ამბით საზღვარ-გარეთ
 გახიზნულ მათ ძმას—ვალოდია გოგუაძეს სული მო-
 უწამლეს, სული მოუშხამეს; მისი ჭირისა და ლხი-

ნის თანამგზავრ ნამეტიას გული მოუკლეს და და-
ალონეს. ამავე სოფლის, მთელი თაობის ამღვრდელ
მასწავლებელ-მოძღვარს, შესანიშნავ კულტურულ
ადამიანს—მწერალს ლავრენტი წულაძეს ყაჩაღურათ
თავს დაეცენ, საყვარელი ვაჟით შეიპყრეს, ოზურგე-
თის ციხეში მიიყვანეს და გურიის ყოველ კუთხიდან
ასამდე დაჭერილ მეზობლებთან ერთად გამოამწყდი-
ეს, სადაც ის, თავის მჭევრმეტყველობით და საქარ-
თველოვს წარსულ ისტორიის მოყოლით ხალხს ამხ-
ნევებდა, ტანჯვას უმსუბუქებდა... ოზურგეთიდან
ლავრენტი თფილისის ჩეკაში გადაიყვანეს, შემდეგ
გაანთავისუფლეს და... მის საყვარელ გურიაში, მის
სოფელში მოკლეს-აწამეს, მისი ქართველობა და
პროტესტი მტარვალებმა არ აპატივეს—კულტუ-
რული ოჯახი გაანადგურეს, გურიაში ანთებული
ლამპარი ჩააქრეს... გურიაში და მთელ საქართვე-
ლოში ცნობილი მასწავლებელი და პოლიტიკური
მოღვაწე ისიდორე რამიშვილი შეიპყრეს და მის
თანამებრძოლ სახელოვან ერის შვილებთან მეტეხის
ციხეში მოათავსეს, სადაც მასავით ჭაღარა, მამასა-
ვით საყვარელი სილიბისტრო ჯიბლაძე და მრავა-
ლი სხვა ერის სახელოვანი მებრძოლი შვილები და-
ხვდნენ. ციხეს ვერ ასცდა მთელი თაობის დამზდელი,
ღრმა მოხუცი, ოთხმოც წელს მიღწეული შესანიშნა-
ვი პედაგოგი გიგო შარაშიძეც, რამაც მასავით ქვეყ-
ნის საყვარელი მსწავლებელი ნინო დაამწყუხრა—
მთელი გურია გაანცვიფრა, საქართველოს შავი, წა-
რსული დროება თვალწინ დაუყენა... ჩეკამ თავის
სახიზღარი მოქმედება დაამთავრა იშვიათი ადამია-
ნის, კულტურული მოღვაწის, სამაგალითო მასწავ-
ლებლის მოხუცი არსენ წითლიძის და მღვდელ ეპი-
ფანე ჩხაიძის—მეფის დროს ციმბირში ნამყოფის—
შეპყრობით. საყვარელ არსენს თფილისის ციხეში
ამოართვეს ჯალათებმა სული...

სამეგრელოში ბოლშევიკებმა პირველათ მოკ-
ლეს რუსეთის მთავრობასთან ძველი მებრძოლი

1905 წ. «სოჩის რესპუბლიკის» ერთი მეთაურთაგანი, აქვსენტი გვათუა...

კახეთში ჯარის შესვლისათანავე შეიპყრეს საქართველოს პირველი ლენერალი, ღირსეული ადამიანი სტეფანე ახმეტელაშვილი, უდიერათ მოპყრობის შემდეგ რუსეთში გაგზავნეს, სადაც წამებაში, მისი სამოთხის მზგავს, ტურფა კახეთის ნატვრაში ამოხდა სული... და მაზე ასრულდა ორბელიანის სიტყვები:

«აღარ მეღირსა მშვენიერო ჩემო კახეთო,
 რომ გომბორის მთით შენს მშვენებას კვლავ გად-
 მოვხედო,

დავეშო პირქვე, შენს წალკოტებს ჩამოუარო
 და იქვე ჩრდილში განვისვენო და განვიხარო»...

ოხ, რა მზგავსებაა ძველი რუსეთის და ეხლანდელ მოქმედების შორის? როგორც მაშინ, ისე ახლაც შეგნებულ, მოწინავე ქართველობას სპობენ. სტეფანე ახმეტელაშვილის ძმებიც შეიპყრეს, სხვებთან ერთად საყვარელ მხარეს მოგლიჯეს, მათი კულტურული და სამაგალითო ოჯახი განადგურეს, ბერლინში მყოფ მათ ძმას ლადოს ჭირზე ჭირი მიუმატეს—პირადი და საერთო უბედურობა გააერთიანეს...

ამ ოჯახის განადგურებით დაიწყო ტურფა კახეთის აოხრება, მათი ლალი ვაჟკაცების ხვრეტა, მათი ქონების რუსეთში გაზიდვა და სახელოვან კახელი დედების შვილებზე ცრემლის ღვრა... შაკ-აბაზის დღეები კახეთში განმეორდა...

თუნ-ფშავ ხევსურეთში მრავალი ვაჟკაცი შეეწირა ოჯახის, ცოლშვილის, ქონების დაცვას, მოზღვავებულ რუსეთის მძარცველებს თავი შეაკლა და მათ შორის დაიღუპა ცნობილი თედო რაზიკაშვილი, მოხუცი მასწავლებელი—ვაჟა-ფშაველას ძმა პოეტი, რომელიც ამოდებულ ხმლით ხელში მტრის რაზმებს ჰკათავდა: «ვაი დედასა, ყორნებო, რა დროს ჩამიგდეთ ხელშია» ხმა მალლა გაჰკიოდა... ჩეკისტე-

ბმა თედო მოკლეს, მთელი სხეული ნაჭერ-ნაჭერ აკუწეს...

ხელისუფლებამ სასტიკი იერიში თფილისის დეპო-სახელოსნოს მუშებზე მიიტანა, რომელიც ათეული წლის განმავლობაში მოპოებულ უფლებებს არ სთმობდა, საქართველოს დამოუკიდებლობისთვის იბრძოდა... ამ ბრძოლაში გაერთიანდა მუშებთან თფილისის უნივერსიტეტის სტუდენტები, საშუალო სკოლების ახალგაზდობა, მწერალთა კავშირები, მასწავლებელთა კორპორაციები და ყველა კულტურული დაწესებულებანი... როდესაც საპროტესტო დემონსტრაციები, ან ეროვნული საზეიმო დღის აღნიშვნა იყო, ყველანი ერთად გამოდიოდნენ ქუჩაში, მწყობრათ ღებულობდნენ მთავრობის საპროტესტო დემონსტრაციებში მონაწილეობას. კრებებზე რეზოლიუციების მიღების დროს, უშიშრად, «ფრჩხილით და კბილით» თავის პოზიციას იცავდნენ, არც დაჭერას, არც დემონსტრაციების დროს მათრახის ცემას არ ერიდებოდნენ. ახალგაზდა თავქოჩორა გოგონები, სკოლის ვაჟები, მოხუცი დარბაისელი მშობლები, აღფრთოვანებული სტუდენტები და მეფის თვითმპყრობელობის დამხობაში ციხე-ციმბირში გამოწრთობილი მუშები პირველობაში ერთმანეთს ეცილებოდნენ...

განსაკუთრებით დიად და პირდაპირ დაუჯერებელ სანახაობას წარმოადგენდა 26 მაისის საპროტესტო დემონსტრაციები 1921 და 1922 წლებში, სადაც თავპირ დასისხლიანებული ახალგაზდა ქალ-ვაჟნი თავის პაწია თითებით ეროვნულ სამფეროვან დროშას ჯალათ ჩეკისტებს არ ანებებდნენ; მანდილოსნები, ვაჟკაცები მოძალადე ხელისუფლებას და მათ ჯალათებს გაათრებთ ებრძოდნენ... ასეთი ამბები მთელ საქართველოში ხდებოდა, მეტად სისხლიანი შეიქნა ის ბათუმში 1922 წ. თებერვალში, დაპყრობის წლის თავზე დემონსტრაციის დროს, სადაც სკოლის შეგირდები დასისხლიანებული იბრძოდნენ..

მთავრობა პირდაპირ გაოცებული იყო ასეთი ერთსულოვანი სიმტკიცით, გატაცებით,—ხალხის მიერ თავდადებით, ტაქტით და გონიერი მოქმედებით; ხალხი არავითარ პროვოკაციაზე, არავითარ მთავრობის მიერ დაგებული მახეში არ ებმებოდა, ჩეკის მიერ გადმოგდებულ ანკესზე არ ეგებოდა; გასაშტერებელი თავგამოდებით, გონიერათ, დემონსტრაცია-პროტესტებით თავისუფლებას აშკარად, საქვეყნოთ იცავდა—თვით ერთიანდებოდა, მტერსა და რეაქციას ამარტოვებდა...

ყოველ მხრივ შევიწროებულმა თფილისის რკინის გზის დეპო-სახელოსნოს მუშებმა ხელისუფლებასთან თფილისის სასახლეში მოთხოვნილებით დელეგატები გაგზავნეს... მთავრობამ დელეგატები დაატყვევა, ღამე ქურდულათ, მოპარვით მეტეხის ციხეში გაგზავნა... როცა დელეგატები აღარ დაბრუნდენ, მუშები მთავრობას შეეკითხნენ. ხელისუფლებამ უსირცხვილოთ უპასუხა: «ჩვენთან არავითარი დელეგაცია არ მოსულაო». მაშინ ციხეში გამომწყვდეულმა დელეგაციამ, ვითარცა ნესტან-დარეჯანმა ქაჯეთის ციხიდან, მოახერხა და მუშებს აცნობეს მდგომარეობა, გადაუგზავნა მოთხოვნილების ასლი, ხოლო დელეგატების არ გაგონილი დაქირვა საზღვარ-გარეთ მუშათა სოციალისტურ ინტერნაციონალს აცნობა. ამის გამო მთელი სახელოსნოს მუშები გაიფიცენ, მათ სხვა მუშები და საზოგადოება შეუერთდა... მთავრობის უდიერმა მოქმედებამ უძლიერესი საპროტესტო გამოძახილი გამოიწვია. არალეგალური პროკლამაციები, გაზეთები ათასობით იბეჭდებოდა, მთელ საქართველოს და კავკასიას ეფინებოდა. ამოდრავდა მთელი ერი, ამოდრავდენ ეროვნული პოლიტიკური პარტიები, მათი ძველად ნაცადი ორგანიზაციები, საიდუმლო საბეჭდავი მანქანები და ცეცხლ-მფრქვევი, სიმართლის მლალადებელი ხმა მთელ მხარეს მოედო.

VIII. სვანეთის აჯანყება.

სვანეთი არც ძველათ და არც ახლა ხელმეორედ შემოსეულ რუსეთის ჯარს არ დანებებია, მისი სპეტაკი, თოვლით მოსილი ქედები მტერს არ უჯექნია.. სვანეთი ძველად და ახლაც თავისუფლათ ცხოვრობდა, იარაღით ხელში მის მიწა-წყალს უხსოვარ დროიდან იცავდა, მტრის წინაშე ქედის მოხრა არ ჩვევია; ამას კონსტანტინე დადიშქელიანის ქცევაც ადასტურებს, როცა მის მთებსავით ამაყმა ბუნებამ თავისუფლების შელახვა არ მოითმინა, რუსის ჯარით გავსებულ ქუთაისში, მოხელეებით და მცველებით გარშემორტყმული ამ მხარის მმართველი გაგარინი ხმლით ორათ გაჰკვეთა...

სვანეთის ამ განსაკუთრებულ თვისებას, მის გეოგრაფიულ, მიუვალ მდებარეობას მეფის მთავრობაც უწევდა ანგარიშს, მასთან ლოიალურ დამოკიდებულებაში იყო...

როცა რუსეთის თვითმპყრობელური ტახტი დაემხო, საქართველომ დამოუკიდებლობა გამოაცხადა, ეროვნული მთავრობა შეადგინა და ქვეყნის მართვა-გამგეობა იწყო, სვანებმა თავისებური სიდინჯით, აუჩქარებლად ახალი მთავრობის, მის მოქმედების შესწავლას შეუდგა და როცა დარწმუნდა, რომ ეს მთავრობა ზევიდან მოვლინებული კი არ იყო, რომელიმე კლასის, ან წოდების, არამედ ხალხიდან იყო წარმოშობილი, ხალხის უკეთილშობილესი ზრახვების, მისი თავისუფლებისა და კეთილდღეობისათვის თვით ერის გულიდან, მხოლოდ ამის შემდეგ, დიდის სიფრთხილით, სათემო ბჭობით, საყდრებში, მათ «საკვირველ მომქმედ» ხატების წინ შემოსილი სამღვდელოების, «თავისუფალ სვანების» გაშლილ დროშების ქვეშ შეიკრიბენ, საქართველოს ეროვნულ მთავრობას შეფიცეს. თავისუფლებისათვის მებრძოლ საქართველოსთან გაერთიანდენ, ძმურად ხელი გაუწოდეს...

როცა რუსეთი ხელმეორედ ბოლშევიკების მე-
 თაურობით საქართველოს შემოესია და სოციალი-
 ზმის სახელით ერის მიერ შექმნილი სახელმწიფო
 მართვა-გამგეობა მოშალა, ქვეყანა ააოხრა, დაიმო-
 ნა, ხალხის თავისუფლება მოსპო, «თავისუფალმა
 სვანეთმა» სათემო ყრილობებზე ბჭობა გამართა,
 თავის ზნე-ჩვეულების, ადათის, ნამუსის და ოჯახის
 დასაცავად იარაღს ხელი მოკიდა, 1921 წ. შემოდგო-
 მაზე მოძალადეების და თავისუფლების მომსპობ
 რუსეთის წინააღმდეგ ძველებურათ ბრძოლა დაი-
 წყო...

სვანებმა ადგილობრივი დაწესებულება-მილი-
 ცია აიღო, რუსის მცირედი რაზმები მოხელეები
 განაიარადა, მთელი მხარე, სვანეთში შემავალი გზე-
 ბი პარტიზანებით გაამაგრა... ზამთრობით დიდი თო-
 ვლის გამო სვანეთი ყოველმხრივ მოწყვეტილია სხვა
 მხარეებს, ამიტომ რუსის ხელისუფლება ზაფხულს
 უცდიდა, რომ დიდი ჯარით შესულიყო, ქედ-მაღა-
 ლი სვანეთი მოედრიკა! აქ ამჯანყებლებზე, წამქეზე-
 ბლებზე ლაპარაკი ზედმეტია, ესენი მათ მთებსავით
 ამაყია და თავისუფლების მოყვარულნი, ყველანი
 ერთნაირად იცავენ თავისუფლებას.

ამ აჯანყებამ გამოხმაურება პოვა არა მარტო
 საქართველოში, არამედ უცხოეთშიც. მისი გამოძა-
 ხილი ევროპასაც მიწვდა და უცხოეთის პრესა აალა-
 პარაკა.

დამოუკიდებლობის კომიტეტმა საქართველოს
 ამბები სათანადო მასალებითა და კათალიკოს ამბ-
 როსის შესანიშნავი მემორანდუმი ისე, როგორც
 რამდენიმე ათეული ათასი კაცის მიერ ხელმოწერი-
 ლი პროტესტები, უცხოეთში გახიზნულ მთავრობას
 გადაუგზავნა საგანგებოდ გაგზავნილ ორი ქართვე-
 ლის—საშინელ ამბავთა და წამებათა უშუალო მო-
 წამეების—ხელით.

IX. სვანეთის ამბების გამოძახილი.

ბოლშევიკებმა ქვეყანა გაძარცვა, ააოხრა, საქართველოში ქართველს დევნა დაუწყო, მუშა და გლეხი, მოხელე, კულტურული მომუშავენი, ერი და ბერი—ყველა გადაიმტერა, მიწაზე არავინ დააყენა, ცაში მიმტრინავ წეროზე ოცნებობდა. გაყალბებული სოციალიზმის სახელით ერს სპობდა! რევოლუციაში აღზრდილი თფილისი ბობოქრობდა, დემონსტრაციებს აწყობდა; ქუჩებში სისხლი იღვრებოდა, ყოველი დაწესებულება უზურპატორ, არამკითხე მთავრობას პროტესტს უცხადებდა... პარტიები, ჯგუფები, გვარდია და ჯარები საიდუმლოთ ირაზმებოდა; ეროვნულ პარტიების წარმომადგენლებიდან შემდგარი საქართველოს გამანთავისუფლებელი კომიტეტი ამ რეალურ ძალას სათავეში უდგებოდა, ქვეყნის ნამდვილი პატრონი ხდებოდა, საზღვარგარეთ გახიზნულ ეროვნულ მთავრობასთან კონტაქტში შედიოდა...

მტრის მიერ აოხრებული საქართველო ნათელ სახეს ღებულობდა, არალეგალურათ ირაზმებოდა, სხვადასხვა პარტიების საშუალებით ერთ ცენტრში თავს იყრიდა, რთულ პირობებში ერკვეოდა, ევროპის პოლიტიკურ მდგომარეობას არალეგალური გამოცემებისა და საიდუმლო მიწერ-მოწერის საშუალებით ეცნობოდა, ერის გადასარჩენათ ყოველ საშუალებას ხმარობდა. ორგანიზაციები ისე კარგად იყო აწყობილი, რომ ევროპიდან წესიერათ უცხოეთის ჟურნალ-გაზეთებს ღებულობდენ, არალეგალურათ მომქმედი საგანგებო ბიურო ამ ცნობებს ამუშავებდა და აწვდიდა ქართულ არალეგალურ გაზეთს «ჩვენი ერთობა»-ს, რომელიც თფილისის სახელოვან ასოთ-ამწყობების მიერ იწყობოდა და იბეჭდებოდა, მთელ საქართველოს ეფინებოდა...

1922 წლის თებერვლიდან იწყო გადამალვა ყოფილ გვარდიისა და ეროვნულ აფიცრობის მებრძო-

ლმა ნაწილმა. ისინი იქნენ აყვანილი აღრიცხვაზე საიდუმლოდ მოქმედ გვარდიის შტაბის მიერ. ამ დროს საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტის სამხედრო საბჭოს მოწყობა კიდევ არ იყო დასრულებული.

სხვათა შორის დატუსაღებას გაექცა და მთებში გაიქრა მთების შვილი და სახელოვანი ვაჟკაცი ქაქუცა ჩოლოყაშვილი.

ჩოლოყაშვილმა რაზმები შეადგინა, მამაცი «შეფიცულებით» დუშეთ-კახეთ ხევსურეთში «მოქმედება» იწყო.

სვანეთი აჯანყდა 1921 წელს დეკემბერში, ხევსურეთი 1922 წელს ზაფხულში...

ამ ორმა გამოსვლებმა მთელი საქართველო აამხედრა, ბოლშევიკების მიერ დასაჭირავათ შენიშნული ვაჟკაცები ტყე-მთებში გაიქრა, პარტიზანობა გაჩაღდა, რომელნიც შემდეგში პარტიულ ორგანიზაციების და საქართველოს დამოუკიდებლობის კომიტეტის განკარგულებაში გადავიდა; აღრიცხვაზე იქნა აყვანილი და შემდეგ წლებში საქ. დამოუკიდებლობის კომიტეტთან არსებულ უმაღლეს სამხედრო საბჭოს განკარგულებაში გადავიდა.

«შეფიცულები» ქაქუცა ჩოლოყაშვილის მეთაურობით აწარმოებდენ პარტიზანულ თავდასხმებს მილიციონერებზე, ჩეკისტებზე, ხევსურეთთან ერთად რუსის ჯარის წინააღმდეგ და მტერს დიდ ზიანს აყენებდენ; მოკლულ-დაჭრილთა გარდა ტყვეებიც წაიყვანეს... ამან ქაქუცას და მის შეფიცულებს ხალხში სახელი გაუთქვა, იმედი აღუძრა... ხელისუფლებამ მთებში შემავალი გზები ჯარებით გაკრა... შეფიცულებმა თავი კახეთის მიდამოებს შეათარეს — თფილისის საშუალებით სვანეთ-იმერეთის მოძრაობის ხელმძღვანელებთან კავშირი დაიჭირეს თფილისის «ცენტრის» განკარგულებაში დადგენ... ამ დღიდან პიროვნული, ჯგუფური, კუთხური გამოსვლები მიზანშეუწონლად იქნა აღიარებული და მთელი

მოძრაობის ხელმძღვანელობა გადავიდა დამოუკიდებლობის კომიტეტის ხელში. პარტიზანულ ბრძოლებში სახელოვნად დაიღუპენ დუშეთის რაზმის ხელმძღვანელი გვერდწითელი და მთელი მხარის საყვარელი სიკო ჩოლოყაშვილი—ქაქუცას ძმა... ქაქუცა ჩოლოყაშვილის, «შეფიცულების» ამბავთა აღწერა მათი მოწაწილე და მოწამეთა მოვალეობაა...

X. სილიბისტრო ჯიბლადის გარდაცვალება.

1922 წელს თებერვალში თფილისში გარდაიცვალა ჩეკისტების მიერ დევნილი, არალეგალურათ მომუშავე და მთელი მოძრაობის ხელმძღვანელი, მთელი თაობის აღმზრდელი, შესანიშნავი ადამიანი სილიბისტრო ჯიბლადე. ამ ამბავმა მებრძოლ ერს გული მოუწამლა, მთელი კავკასია დაამწუხრა... მიცვალებული მისმა თანამებრძოლ-მეგობრებმა ღამით მის ცოლშვილში ეტლით მიიტანეს...

დილას ჩეკა მიიჭრა მათ ბინაზე, მიცვალებული მის ცოლშვილს ძალით მოსტაცეეს—თვითონ დაასაფლავეს, რომ თფილისში ხალხს დემონსტრაცია არ მოეხდინა...

ამ სახითაო დროში სილიბისტრო ჯიბლადის დაკარგვა უდრიდა აზვირთებულ ზღვაში მყოფ გემზე კაპიტანის დაღუპვას...

XI. რეპრესიის ახალი ტალღები.

1922 წლის ოქტომბერში ხელისუფლებამ დააპირა ციმბირში გადაესახლებია მეტეხის ციხის 62 პოლიტიკური ტუსადი. ეს იყო ოკუპანტური ხელისუფლების შეგნებული პროვოკაცია. მან ვერ შესძლო მშვიდობიანი დემონსტრაციების ძლიერი ტალღების შეჩერება, პროკლამაციების ბეჭდვა და გავრცელება; იგი ხედავდა რომ მთელი ქვეყანა მის წინააღმდეგ იყო დარაზმული. მან გადაწყვიტა ამ ამაყი, ეროვნულ თავისუფლებაზე შეყვარებულ ხალ-

ხის მოდრეკა, მისი ეროვნული ნებისყოფის გატეხა და დაეძებდა საამისო მიზნებსა და შესაფერ შემთხვევას; არავითარ პროვოკაციას არ ერიდებოდა, ოღონდ კი ხალხს იარაღი აეღო ხელში და მშვიდობიან დემონსტრაციებიდან და კულტურულ ხასიათის პროტესტებიდან ხელჩართულ ბრძოლაზე გადასულიყო. ამ მიზნით საოკუპაციო ხელისუფლებამ გადასახლებელი ტუსადები მოსკოვის ჩეკის განკარგულებაში გადასწერეს. ამით საქართველოს ჩეკა რუსეთს დაუმორჩილეს... პოლიტიკური ტუსადები არ დათანხმდა მოსკოვში წასვლაზე, ციმბირში გადასახლებაზე და სასტიკი პროტესტი განაცხადეს: ჩვენ თუ რაიმე დანაშაული მიგვიძღვის უნდა გაგვასამართლოს საქართველოს ხელისუფლებამ, სადაც, როგორც ნებავს დაგვსაჯოს. მარა მხოლოდ საქართველოში, სხვის სახელმწიფოში რათ გვაგზავნიან, რუსეთი აქ რა შუაშიაო! მოსკოვმა ნიღაბი აიხადა, საქართველოს სუვერენობა ფეხქვეშ გათელა და მათ სასახლო შვილებს ციმბირისკენ გზა უჩვენა... ამ გადაწყვეტილებას ციმბირში გასაგზავნად გამზადებული ტუსადები პროტესტით შეხვდნენ, საბრძოლველათ მოემზადნენ... რამდენიმე ათასი ტუსადი ციხეებში დელავდა, აბობოქრებული თფილისი დღიან-ღამიანა მეტეხის ციხეს მიჩერებოდა, სადაც მათი ღირსეული შვილები ერის უზენაესობას თავგანწირვით იცავდნენ... სამ თვემდე გასტანა მოლაპარაკებებამ მოსკოვ-თფილისის ჩეკას შორის. ხელისუფლება ყოყმანობდა, მრისხანე თფილისის ეშინოდა... ბოლოს გადაწყვიტეს 62 კაცის გერმანიაში გადასახლება! ტუსადები ამაზედაც არ დათანხმდნენ: ჩვენ თუ რამე დავაშავეთ, საქართველოს ხელისუფლებამ ჩვენ სამშობლოში, როგორც უნდა ისე მოგვანდევინოს სასჯელი, რუსეთს აქ რა ხელი აქვსო... ჩეკამ ციხეში ჯარი შეიყვანა, მოსკოვის სახელით ტყვეებს გამოსვლა უბრძანა... ტუსადებმა რკინის კრაოტებით კიბე ამოროხეს, ბარიკადები გამართეს,

ციხეში გამაგრდენ!.. რომ სისხლის ღვრა არ მომ-
ხდარიყო ციხის მეორე განყოფილებაში მყოფნი
ეროვნულ მთავრობის წევრები მოლაპარაკებაში
ჩაერიენ და გრიგოლ ლორთქიფანიძის მოთხოვ-
ნით ტუსაღები ბერლინში გადასახლებას დამორჩი-
ლდენ...

მიუხედავად ამისა მეტეხის ციხეში გამომწყვდე-
ულ ტუსაღების თავგანწირულმა ბრძოლამ და პრო-
ტესტებმა ქართველ ხალხს ძალა და ეროვნული სი-
მტკიცე შემატა, მტერი მორალურად მოშალა.

XII. სვრეტა-წამება.

ვერავითარი სასტიკი მოპყრობით და ჩეკაში
წამებით ხალხი სულიერათ ვერ გასტეხეს, ვერ დაი-
მონეს.

გურიიში ჩეკაში აწამეს ორი ახალგაზდა გ. სხა-
ლაძე და ვ. ინწკირველი. მათ თითების ფხილები
დაუხვლიტეს, ტიტველი თავდაყირა დაკიდეს, პა-
პიროსის ცეცხლით მთელი ტანი დაუწვეს... სხალაძე
რამდენიმე ხნის შემდეგ სოფელში გარდაიცვალა.
ვ. ინწკირველს მშობლები დაელუპა, ოჯახი გაუნად-
გურდა, თვითონ იგი ორგანიზაციამ საზღვარ გარეთ
გაყვანით გადაარჩინა... როცა ოზურგეთის ჩეკის სა-
რდაფში ახალგაზდა მანდილოსანს სცემდენ, ტიფით
ავადმყოფი დაკითხვაზე გაყავდენ, ჩვენებას ართმე-
დენ, ამ საარაკო ნებისყოფის ადამიანმა უკანასკნე-
ლი ძალ-ღონე მოიკრიფა, ჯალათებს სისხლიანი ნა-
ხველი სახეში მიაფურთხა, — აი ჩემი პასუხიო!..

მომქმედ ორგანიზაციების და პარტიების აღმო-
საჩენად ამავე ჩეკის სარდაფში ოჯახის პატრონ ყმა-
წვილ კაცს მაუზერის ტარით ცხვირ-პირში სისხლს
ადენდენ...

ახალგაზდა მარქსისტების წრის აღმოსაჩენად შე-
იპყრეს ჩოხატოურის გიმნაზიის უფროსი კლასის
მოწაფე, ლამე კოლოპერატივის დუქანში შეამწყვდიეს;

ოზურგეთის ჩეკისტმა პოლშინმა ყმაწვილს ტანზე გააძრო, თოფის ზუმპით-შომპოლით მთელი ზურგი დაუსერა, ცემით დააღილა, — არ გაამხილო, თორემ მოგკლავო. — დაემუქრა. იმ დღეებში აქ მობრძანდა სამშობლოს გამცემი იუდა ფილიპე მახარაძე, რომელიც რუსის ჯარს თავის თხასავით წვერით საქართველოში შემოუძღვა და ჩოხოტაურის თემის შეკრებილ ხალხს დარიგება და სოციალიზმზე საუბარი დაუწყო... ხალხმა ვეღარ მოითმინა, პოლშინის ნაცემი ყმაწვილი გამოიყვანეს, ხალათ-პერანგი გახადეს, დასერილი ბეჭები ფილიპეს უჩვენეს, მკვახედ მიახალეს: «სოციალიზმის და თავისუფლების დამცველი მთავრობა ჩვენ შვილებს ასე არ მოექცევაო. ჩვენ შვილებს სკოლაში იმისთვის კი არ ვაბარებთ, რომ ბავშვები გააჯაშუშოთ, გვიწამოთ... მეფის ჩამოსაგდებათ ამიტომ კი არ გვიბრძოლიაო!...» ფერწასული ფილიპე ხალხის წინაშე კანკალებდა, ბოდიშობდა, გაუგებრობას აბრალებდა, ვაცივით წვერებს იბურძგვნიდა... განრისხებული ხალხის დასამშვიდებლად მან პოლშინი დაატუსადა, მარა ერთი კვირის შემდეგ პოლშინი ჩეკისტის უმაღლეს ადგილზე იქნა დანიშნული...

ბათუმის ციხის ახლოს ჩეკისტების მიერ დახვრეტილ ადამიანის ძვლებს ძაღლები ხრავდა, ყვავები ესეოდა, დამარხვას ვერავინ ბედავდა... აქაური მცხოვრებლები მორჩდებით ხელისუფლებას ევედრებოდნენ: თუ თქვენ არ მარხავთ, ნება მოგვეცით ჩვენ დავმარხოთო...

კახეთში ტყის პირათ ათი-თორმეტი წლის მწყემსი შეიპყრეს, გაქცეულ «შეფიცულების» გზის სწავლება მოსთხოვეს. ბალდი უარზე იდგა: არა ვიცი რაო. ბავში თოკით ხეზე ჩამოკიდეს, ქვეშ თივის ცეცხლი შეუნთეს, თავპირი მათრახის ტარის ცემით დაუსისხლიანეს, დააოხეს, ვერავითარი სიტყვა ვერ ამოსტყუეს... როცა ჯალათები გზას გაუდგენ «შეფიცულებმა» ჩამოიარეს. თავპირ დასისხლიანებუ-

ლი ბავში სიხარულით მათკენ მიფორთხდა: «ჯარი აქეთ წავიდა, ჩქარა თავს უშველეთო!»

დახვრიტეს საგარეჯოელი გვარდიელი, შესანიშნავი ვაჟკაცი, ალექსანდრე გელაშვილი, ვაჩნაძე, სულიკ ანდრონიკაშვილი, სუმბათაშვილი, ორი ბიძაშვილები ჩოლოყაშვილები, ყარალაშვილი.

1922 წლის დამლევს დახვრეტები მთელ საქართველოში ხდება. ხშირად კომუნისტები კლავენ მოხუც მოწინავე, დარბაისელ გლეხებს, მეფის თვითმპყრობელობასთან ათეული წლების განმავლობაში მებრძოლთ, რომლებსაც ხალხში პატივისცემა და გავლენა აქვთ, თავისუფლებას მიჩვეულნი სათემო კრებებზე გაბედულად რომ ბოლშევიკებს ებრძვიან. ასეთი ხალხის შესაშინებლად და დასასჯელად საქართველოს ყოველ კუთხეში განსაკუთრებული რაზმები იგზავნება ჯალათ ჩეკისტების მეთაურობით და მათ შორის გურიის ხალხის დასამორჩილებლათ არანორმალური, ნახევრათ შეშლილი ბოროტი ცნობილი ობოლაძე...

ობოლაძემ თავისი მხეცური მოქმედება ლანხუთიდან დაიწყო. ლანხუთი წინად გაბედულად შეხვდა ტკბილად მოსაუბრე ფილიპე მახარაძეს; ბევრი მწარე შეკითხვებით გააცოფეს ეს იუდა, რომელიც მთელი ამ თემის რევოლიუციონურ მცხოვრებლებს კონტრ-რევოლიუციონერებს უძახოდა, პირიდან დორბლს ყრიდა, «ამოგწყვეტათ, თქვე ნოე ქორდანიას წიწილებოვო» — სოციალიზმის სახელით იმუქრებოდა... 1922 წლის ბოლო თვეებში ობოლაძე ბოროტებით აღსავსე მახარაძის ქადილის განხორციელებას შეუდგა. მან შეჰყარა მთელი ლანხუთის თემის მცხოვრებლები ლანხუთის ეკლესიის გალავანში; ჩეკისტებით გარშემორტყმული მათრახით ხელში იდგა, ორგანიზაციების, ბუნტოვჩიკების გაცემას მოითხოვდა, საკინძე ჩამოგლეჯილი, ჯიღს გულზე იცემდა, — «მომკალით აბა თუ შეგიძლიათ, აგერ ვარ,

თქვენს წინაშე მდგომიო» — ილანძლებოდა და იმუქრებოდა.

1922 წელს დეკემბრის დამლევს სოფელ ლესაში საზოგადოების კრება იყო, რომელზედაც ობოლადე გავარდნილ კაცებს და იმ ქურდების გაცემას თხოულობდა, რომლებმაც წინა დღეებში რკინის გზის ვაგონები გასტეხეს, კოოპერატივიდან საქონელი წაიღეს... ხალხმა იცოდა, რომ ამის მომქმედი გუშინ ქურდ-ბაცაცები, დღეს შეიარაღებული სოფლის კომუნისტები იყვენ, მარა შიშით ხმის ამოღებას ვერ ბედავდა. ბოლოს წამოდგა ამ სოფლის ღრმა მოხუცი სამოცდაათი წლის საბა უგრეხელიძე და შებედა: «დასაჭირავი თქვენ ხართ, რომ ნაქურდალი ტანზე გაცვიათო!» ეს მოხუცი სიმართლის თქმისათვის ობოლადემ დახვრიტა. ამავე დროს ამ თემში დახვრიტეს კიდევ ორი ძმა, რომელთა გვარები სამწუხაროდ არ მახსოვს.

როცა ობოლადე თავის ჯალათებით ამ მხარეს მოშორდა, გამწარებულმა უგრეხელიძის ქალიშვილმა ლამე დახვრეტილების საფლავებიდან თავის მამა მოპარვით სახლში წაიღო; მეორე დღეს რომ დახედა, მამა აღარ აღმოჩნდა: სიჩქარის გამო სხვა დახვრეტილი წაედო. საბრალო ქალიშვილი შეშინდა ჯავრმა მოიციო და ჭკუაზე შეიშალა, გადაიჩია. ასე დაიღუპა მთელი ოჯახი.

მელექედურში, ლეხაურში, შემოქმედში და სხვა სოფლებში მრავალი სახლკარი გადაწვეს, ზოგი სახლი დაარღვიეს და წაიღეს.

1922 წლის 12 დეკემბერს თავს დაესხენ ფილიპე მანწყავას და მოსთხოვეს მისი შვილის-გვარდიელის გაცემა. გვარდიელი ტყეში გავარდნილი აღმოჩნდა; სხვების შესაშინებლათ ობოლადემ ნავთი მოატანია და სახლს ცეცხლი წაუკიდა. გადამალულის ახალგაზდა ძმამ ცეცხლის ჩაქრობა სცადა; ამ «თავხედობით» გაბრაზებულმა ჯალათებმა ახალგაზდა გიმნაზიელი საცოდავ მამისა და გაშტერებულ მეზობლე-

ბის თვალწინ ცეცხლში შეაგდეს, ცოცხლად დასწვეს!..

ჯურუყვეთში გოგიჩაიშვილის სახლი გადასწვეს და ოზურგეთისაკენ გაემართენ...

1923 წ. თებერვალში, გადაუწვეს სახლ-კარი პლატონ ხავთას ს. ქაქუთში და მამაშვილი დახვრიტეს! ზოსიმე ფირცხალაიშვილი, ათეული წლების განმავლობაში თვითმპყრობელობასთან მებრძოლი, პოლიტიკური, კატორღაში ნამყოფი გლეხი, სიმართლის თქმისათვის საიდუმლოთ მოკლეს. თავისუფლებისათვის მებრძოლ ავთანდილ ურუშაძის სახლი დაშალეს და თემის სამმართველოთ დადგეს...

ლანჩხუთში ნოე ყორდანიას დედას სახლი ჩამოართვეს, შიგ სკოლა გახსნეს, ეს ერის ღირსეული შვილის აღმზრდელი დედა ერთ პატარა ოთახში მოათავსეს!..

სისხლითა და ბოროტებით დამთვრალი ჯალათები ეტლით ოზურგეთისაკენ გამოემართენ; უცებ გავარდა თოფი და სულთმობრძავი მხეცი ობოლადე ეტლიდან ძირს გადმოვარდა; დაჭრილი სროლას აპირობდა, რომ მაუზნერის ტყვიებით ეს ჯალათი იქვე მოკლეს... ობოლადის მხლებლებმა გაქცევით თავს უშველეს...

ამით დაიწყო გურიაზე შურის ძიება და მთელ საქართველოში გაუგონარი ტერორი.

გაძლიერებული რაზმით თფილისიდან ცნობილი ტალახადე მოიჭრა და საუკეთესო გურიის შვილები აწამა...

ახლათ შეპყრობილი და წინათ დაჭერილები ოზურგეთის ციხიდან გაყავდენ მდინარე ბზუყის პირად, ხელგაკრულებს ღამის წყვდიადში განუკითხავად ხოცდენ... როცა ჩამწკვრივებულ ხელ-ფეხ შეკრულ ტყვეებს რიგრიგობით ხვრეტდენ, ბოლოში მდგომმა ტუსაღებმა კბილით შეხსნეს თოკი ერთ ახალგაზდას, რომელმაც სიბნელეში გაქცევით თავს უშველა... ამ ჯოჯოხეთურ ღამის და ჯალათების

მიერ სხვადასხვა კუთხეებში ჩადენილ ბოროტებათა აღწერა შემთხვევით გადარჩენილთა მოვალეობაა...

ობოლადის მოკვლით გაბოროტებულმა ხელისუფლებამ ლანჩხუთის, ოზურგეთის და თფილისის ციხიდან გამოყვანა დატუსაღებული გურულები ოთხმოცდათორმეტი კულტურული შვილი და დახვრიტა, ერის მოამაგე მამულიშვილები მოსპო.

1923 წელსვე გაზაფხულსე 19-ს გამოაცხადა მთავრობამ, ნამდვილათ კი 21 მაისს დახვრიტეს სამხედრო პირები ცნობილი მამულიშვილები კოტე აფთაზი, ვარდენ წულუკიძე, ანდრონიკაშვილი, გოგი ხიმშიაშვილი, ელიზბარ გულისაშვილი, კლიმიაშვილი, იასონ კერესელიძე, როსტომ მუსხელიშვილი და სხვები.

თუ ერთი წლის წინათ სილიბისტრო ჯიბლადის დაკარგვა აზვირთებულ ზღვაში გემზე კაპიტანის დაღუპვას უდრიდა, ამ სასახელო, ყოველ მხრივ შემკულ და უმწიკვლო მამულიშვილების დახვრეტა ბრძოლის ველზე გაშლილ ჯარის ხელმძღვანელ სამხედრო მტაბის უცებ მოსპობას შეედრებოდა...

ამ საშინელების შემდეგ ბრძნულ მოქმედებას მიჩვეული ხალხი წონასწორობას კარგავს, ნერვიულობს; მთავრობა იერიშებზე გადადის...

იმერეთში ააოხრეს და წაბილწეს ერთი უწმიდესი და უდიდესი ძეგლი—დავითი და კონსტანტინეს მონასტერი, არგვეთის წამებულთა მოწამეთა, რამაც ხალხში დიდი აღშფოთება გამოიწვია...

საქართველოს მდიდარი ტაძარ-მონასტრები ხელმეორეთ რუსეთის აგენტებმა გაძარცვეს და შემდეგ დასანგრევათ მიადგენ. შეუდგენ ქუთაისის სობოროს დაშლას შუა ქალაქში, ბულვარის პირდაპირ. ქუთაისის გარშემო მდებარე სოფლებმა ადრე გაიგეს ეს ამბავი და ქალიან-კაციანად ქუთაისს მოაშურეს, ტაძართან მოზღვავენ, გარს მცველებათ მოადგენ... შეშინებულმა ჩეკისტებმა ხალხს ტკბილად მოელაპარაკენ, ხელისუფლებასთან მოსალაპა-

რაკებლად გაისტუმრეს. გულუბრყვილო ხალხი სი-
ჩქარით მთავრობისკენ გაემართა. ჩეკისტებმა ქუჩე-
ბი ტყვიისმფრქვევლებით გაამაგრეს, თოკებით ტა-
ძრის თავზე აცოცდენ, ჯვარი გადაამტვრიეს, ტაძ-
რის დანგრევას შეუდგენ... გამწარებული ხალხი ქუ-
თაისიდან გარეკეს... მამაკაცები წვერ-ულვაშს იგლე-
ჯდენ, მანდილოსნები იწყევლებოდნენ, ცხარე (კრემ-
ლით იღულრებოდნენ,—ეხლა მივხვდით ეს რა ველუ-
რები შემოგვესია, მეორედ მოსვლააო,—გაიძახო-
დენ...

1924 წელს გაზაფხულზე, სვირის ახლოს ეკლესი-
ის დღესასწაულზე შეიპყრეს ცნობილი ქუთაისის
მიტროპოლიტი ნაზარი მისი თანამხლები მამე-
ბით, ხელით შეეხენ, შეურაცხყვეს, თოკით ურემზე
დააკრეს, ცოცხალ-მკვდარი ქუთაისში ამოიყვანეს,
ციხეში მოათავსეს...

ხელისუფლება საქართველოში შემოსვლის დღი-
დანვე სვანეთთან ნახევრად საომარ მდგომარეობაში
იყო და ხშირ უთანხმოებათა დროს დიპლომატიუ-
რათ მოქმედებდა... ერთ ასეთ უთანხმოების დროს
სვანებმა დელეგატები გაგზავნეს თფილისში მოსა-
ლაპარაკებლათ. ხელისუფლებამ ეს დელეგატები
დაიჭირა, ციხეში ჩასვა, სვანებს მოხელეებთან, ად-
მინისტრაციასთან კარგი განწყობილების აღდგენა
მოსთხოვა...

1924 წელს ზაფხულში შეურაცხყოფილი სვანე-
ბი ლაშხეთის თფილ სამკურნალო აბანოს დაეცენ,
იქ მყოფი მოზანავე ბოლშევიკების კომისრები დაი-
ჭირეს, გათოკვილი ლათფარის მთით შიდა თავისუ-
ფალ სვანეთში გადარეკეს...

თფილისში ხელისუფლებას შეუთვალეს: «ჩვენი
დელეგატები გამოგვიგზავნე, თორემ თქვენ კომის-
რების მოკვეთილ თავებს ტომრებით თფილისში გა-
ახლებთო».

ბოლშევიკებმა ამის საპასუხოდ 500 რუსის წი-
თელარმიელისაგან შემდგარი რაზმი ოთხი ზარბაზ-

ნით ქუთაისიდან გაგზავნა, რაჭა-ლეჩხუმიდან შემავალი სვანეთის გზები შეკრა.

სვანეთის ასეთი მოქცევა ხელისუფლებამ საქართველოს აჯანყების დასაწყისათ ჩასთვალა...

ციხეები ქართველი მამულიშვილებით გაჟედნილი იყო; მასიურათ, ვაგონებით ციმბირში ასახლებდნენ... ხალხი მაინც მოძრაობდა, აწყობილ ორგანიზაციებს ინახვიდა, საქართველოს გამათავისუფლებელ კომიტეტის წევრებს თვალის ჩინივით უვლიდა, ჩეკა-ჯალათებისაგან თფილისში ინახვიდა...

ამ დროს მრავალ აქტიურ მომქმედ პირთა შორის დატყვევებული იყვნენ უმთავრესი გამოცდილი ორგანიზატორები: ნოე ხომერიკი, ბენია ჩხიკვიშვილი, ვალიკო ჯუღელი, გოგიტა ფალავა და ვასო ნოდია...

გამწარებულმა ხალხმა, უმაღლესად რევოლუციონურმა, ყოველგვარად შევიწროებულმა, სრულიად უკაპეიკოთ, ტექნიკურად მოუწყობელმა, მიუხედავად იმისა, რომ მას საუკეთესო შვილები დაუხვრიტეს, ვინც ცოცხალი გადარჩა ჩეკის სარდაფებში გამოუმწყდიეს თუ ციმბირში გადაუსახლეს — მისი ეროვნული მთავრობა აიძულეს საზღვარგარეთ გახიზნულიყო, სასოწარკვეთილებამდე მიყვანილმა მაინც გაბედა საბედისწერო ნაბიჯი გადაედგა: იარაღს მოკიდა ხელი და 1924 წელს აგვისტოს 28 ს საერთო აჯანყება დაიწყო...

K 66.802
2

